

DET NY MERINO # 65

SITUATIONEL DIALEKTISK
DISKURSANALYSE:

Hvad, hvorfor og hvordan?

FLEMMING SMEDEGAARD FEBRUAR 2022

PRÆSENTATION AF FORFATTEREN

Flemming Smedegaard

Lektor, ph.d., Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet

Studieleder for International Virksomhedskommunikation, Syddansk Universitet

Medlem af forskningsgruppen TRILO

ISSN: 2445 – 6764

Copyright ©

Artiklen må bruges og genbruges under Creative Commons licens BY-NC-ND, hvilket betyder, at den må gengives og spredes elektronisk eller på anden måde, hvis det sker med klar kildeangivelse og/eller med link tilbage til den pågældende gengivelse.

Redaktion:

Flemming Smedegaard
& Cecilie Greve Jensen

Abstract

Denne artikel er en artikel i rækken af artikler om udviklingen af et situationelt dialektisk paradigme inden for kommunikationsfaget og har specifikt som formål at uddybe og videreudvikle Situationel Dialektisk Diskursanalyse (SDD), som jeg første gang præsenterede i 2018 sammen med to kolleger (Dakwar et al. 2018).

Jeg præsenterer indledningsvis diskursbegrebets ophav og diskuterer kort en række forskellige eksisterende tilgange til diskursanalyse, argumenterer for, hvad det er, en diskursanalyse kan frem for en ren kommunikations- eller tekstanalyse, inden jeg præsenterer følgende nye situationelle dialektiske definition af diskurser: ”Diskurser er situationelt betingede robuste mønstre af verdensforståelser, som udvikles og udtrykkes gennem tale og handlinger i en gruppe af mennesker (diskursfællesskab) som den korrekte måde at opfatte, tænke og føle på i relation til de udfordringer, gruppen møder, og er et resultat af en dialektisk kamp mellem forskellige diskurser om, hvilken diskurs der skal være den dominerende i gruppen. Diskurser både former og begrænser således menneskets tanker og handlinger, men kan gennem mødet med andre diskurser justeres, udvikles og ændres over tid”.

Videre præsenterer jeg som ramme om SDD to forsøg på visualiseringer af flowet i SDD, nemlig henholdsvis SDD-flowmodellen og SDD-tovmodellen. På baggrund af erfaringerne med den hidtidige brug af SDD diskuterer jeg brugen af forskellige teorier og metoder i SDD, og som eksempler på mulige analyseredskaber præsenteres 25 forskellige analyseredskaber. Afslutningsvis diskuterer jeg i artiklen, hvordan man gennem brug af bl.a. storylineværktøjet kan samle en række delresultater fra forskellige teoretiske og metodiske perspektiver på en given kommunikation til nogle dominerende diskurser.

Artiklen er som helhed et forsøg på at præsentere, hvad SDD er, hvorfor kommunikationsfaget skal beriges med SDD, samt hvordan man arbejder med SDD i praksis.

Indledning

I 2018 introducerede jeg sammen med to kolleger, Julia Dakwar og Anne-Christine Rosfeldt Lorentzen, Situationel Dialektisk Diskursanalyse – forkortet SDD (Dakwar et al. 2018). Her præsenterede vi i tråd med Situationel Dialektisk Videnskabsteori – forkortet SDV (Dakwar et al. 2017) og vores øvrige arbejder med situationelle dialektiske tilgange (bl.a. Dakwar et al. 2015) en ny multiperspektivisk tilgang til diskursanalyse på grundlag af en situationel dialektisk flowmodel.

Vi havde ikke i udgangspunktet lagt os fast på den diskursanalytiske vinkel. Vores ønske var på et situationelt dialektisk grundlag at udvikle en multiperspektivisk tilgang til kommunikationsanalyse, hvor man i en analyse kan kombinere indsigter fra forskellige teoretiske og metodiske tilgange (fx dialektisk lingvistik, narrative metoder, pragmatik, receptionsteori, retorik, semiotik og systemisk funktionel lingvistik) på samme måde, som Morgans metaforer til organisationsanalyse udgør en multiperspektivisk tilgang til analyse af organisationer (Morgan 2006).

Vi overvejede længe, om vi skulle kalde ”barnet” diskursanalyse eller kommunikationsanalyse. Vi valgte diskursperspektivet – især pga. diskursbegrebets interdisciplinære rødder, diskursbegrebets fokus på interaktion frem for på enkeltytringer, diskursbegrebets stærke forankring af kommunikation i sociale og kulturelle kontekster samt diskursbegrebets kritiske traditioner (Dakwar et al. 2018: 3f. og Smedegaard 2021:24).

Siden 2018 er SDD blevet brugt flittigt af mange studerende. I Smedegaard (2021) gør jeg status over brugen af de situationelle dialektiske teorier og diskuterer bl.a. den hidtidige brug af SDD. Jeg konkluderer i denne artikel, at SDD indtil videre især har fungeret fint som en kontekstuelt funderet kommunikationsanalysemodel, selv om de 7 forskellige tilgange, vi beskriver i artiklen fra 2018, har været benyttet i meget forskelligt omfang. Jeg konkluderer også, at der er brug for at få uddybet især diskursdelen af SDD (Smedegaard 2021: 23). Jeg annoncerede på grundlag af disse konklusioner, at en videreudvikling af SDD måtte blive emnet for en selvstændig fremtidig artikel. Nærværende artikel er således svaret på dette løfte. Denne artikel skal således ses som en opfølgning på og videreudvikling af SDD-artiklen fra 2018 og forudsætter, at man er bekendt med 2018-artiklen.

Artiklen er opbygget af fem dele:

I del 1 vil jeg diskutere diskursbegrebets ophav og en række forskellige eksisterende tilgange til diskursanalyse.

I del 2 vil jeg præsentere og argumentere for min situationelle dialektiske brug af diskursbegrebet, hvad det er, en diskursanalyse kan frem for kommunikations- eller tekstanalyse, samt hvordan man kommer fra kommunikationsanalyse til diskursanalyse i en SDD-analyse.

I del 3 vil jeg uddybe SDD-flowmodellen, som vi præsenterede i SDD-artiklen fra 2018 som en analytisk ramme for SDD-analysen, og jeg vil supplere med at præsentere en ny SDD-tovmodel.

I del 4 vil jeg på baggrund af erfaringerne med brug af SDD diskutere brugen af forskellige teorier og metoder i SDD-analysen og som eksempler på mulige analyseredskaber præsentere 25 forskellige analyseredskaber, der på forskellig vis adressere analyse af 'tekst i kontekst'.

I den afsluttende del 5 diskuterer jeg, hvordan man får samlet en række delresultater fra forskellige teoretiske og metodiske perspektiver på en given kommunikation i nogle dominerende diskurser.

Del 1: Diskursbegrebet og tilgange til diskursanalyse

Den franske filosof Michel Foucault fremhæves ofte som diskursanalysens grundlægger (Foucault 1972, 2005). Foucault definerer diskurs som en gruppe af ytringer eller udsagn, der udgår fra den samme diskursive formation (Foucault 2005: 12), dvs. udgangspunktet er den enkelte ytring, men med fokus på, hvordan den enkelte ytring relaterer sig til andre ytringer i en diskursiv formation.

Samtidig betoner Foucault, at en diskurs består af et afgrænset antal ytringer, som man kan definere mulighedsbetingelserne for, idet der ved mulighedsbetingelser forstås, hvilke ytringer der bliver accepteret som meningsfulde og sande af en gruppe af mennesker på et bestemt tidspunkt. Der kan formuleres et uendeligt antal ytringer, men bestemte ytringer vil blive brugt igen og igen, og andre mulige ytringer vil aldrig blive anvendt, fordi de ikke bliver anset som sande og meningsfulde i den kontekst, de ytres. Foucault fremhæver, at det er historiske, kulturelle og sociale regler i et givet fællesskab, der sætter grænserne for, hvilke ytringer det er muligt at ytre, samt hvilke ytringer der vil blive accepteret i et bestemt diskursfællesskab. En diskursanalyse bliver dermed også en magtanalyse og en analyse af, hvilke samfundsmæssige strukturer og normer, der henholdsvis fremmes og undertrykkes i bestemte kontekster på bestemte tidspunkter. Optagetheden af forholdet mellem magt og mennesker går igen i stort set alle senere diskursanalytiske retninger. Diskursanalyse handler om, hvordan betydning skabes i sociale rum, hvor der er magtrelationer til stede, samt hvilke virkninger bestemte verdensbilleder har af betydning for vores liv som mennesker.

Foucault har adskillige diskursanalyser i sit arbejde, hvor han især i et historisk perspektiv analyserer, hvordan magt udfoldes og producerer subjekter, men præsenterer ikke en egentlig diskursanalytisk metode, som eftertiden har overtaget, men med grundlag i Foucault er der fra 1980'erne udviklet mange forskellige tilgange til diskursanalyse.

En udbredt og rigtig god introduktion til diskursanalyse i Danmark er Jørgensen og Phillips *Diskursanalyse som teori og metode* (Jørgensen og Phillips 1999), hvori de præsenterer tre meget forskellige tilgange til diskursanalyse: (1) Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse, (2) Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori, samt (3) Jonathan Potter og Margaret Wetherells diskurspsykologi.

Andre sprog- og kommunikationsteorier arbejder også aktivt med diskursbegrebet. Det gør sig bl.a. gældende for nogle forskere inden for sociale semiotikken, fx Jim Martin og David Rose, der inden for en systemisk funktionel ramme præsenterer en række diskurssemantiske systemer (Martin og Rose 2003).

Der er også forskere, der har arbejdet med at operationalisere og kombinere inspiration fra forskellige diskursanalytiske tilgange, fx min SDU-kollega Anna Klara Bom (Bom 2015).

Vi er med SDD heller ikke de første, der har forsøgt at etablere en paraply over vidt forskellige diskursanalytiske tilgange. En inspirationskilde har her været Deborah Schiffrin, som under en fælles diskursramme introducerer 6 forskellige tilgange til diskursanalyse (Schiffrin 1994).

Nedenfor vil jeg kort præsentere og diskutere henholdsvis Faircloughs kritiske diskursanalyse, Laclau og Mouffes diskursteori, Potter og Wetherells diskurspsykologi, Martin og Roses diskurssemantiske systemer, Boms diskursanalytiske kombinationsmodel samt Schiffrins tilgange til diskursanalyse.

Horsbøl og Raudakoski skelner mellem en kontinental domineret diskursanalytisk tradition for at undersøge overordnede sociale meningsuniverser, mønstre og mulighedsbetingelser på tværs af tid og sted og en angelsaksisk præget diskursanalytisk tradition for at undersøge sprogbrugen i skrift, tale og billeder som social handlen i en social og kulturel kontekst, hvor diskursanalyse bruges som et paraplybegreb for andre sprog- og kommunikationsteorier med fokus på brugen (Horsbøl og Raudakoski 2016: 9ff). Fairclough, Laclau & Mouffe, Potter & Wetherell samt Martin og Rose er udtryk for den kontinentale tradition, mens Schiffrin og til dels Bom mere er udtryk for den angelsaksiske tradition, hvilket også er tilfældet med SDD.

De nævnte 6 diskursanalytiske tilgange er udvalgt i fuld bevidsthed om, at jeg kunne have præsenteret både flere og andre tilgange, for ”det diskursanalytiske supermarked” er efterhånden ganske stort, men jeg har valgt de 6 nævnte tilgange, dels fordi jeg bedømmer dem som centrale bidrag, og dels fordi det er retninger, der har ”krydset min vej” og har sat sig spor i forhold til udviklingen af SDD.

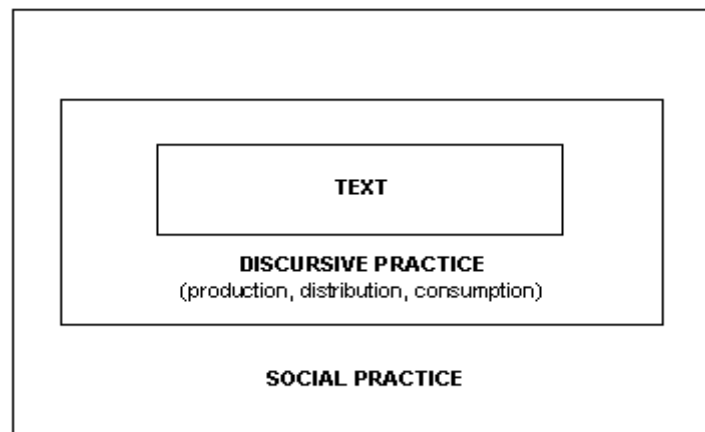
Faircloughs kritiske diskursanalyse

Mens Foucault forbliver på et generelt og overordnet niveau, tilføjer Fairclough (Fairclough 1989, Fairclough 1992 og Fairclough 1995) med sin lingvistiske baggrund først og fremmest dybdegående sproglige analyser til sin udgave af diskursanalysen, den kritiske diskursanalyse. Med kritisk markerer Fairclough, at diskursanalysen ikke er politisk neutral, men politisk engageret i at skabe samfundsmæssige forandringer ved at blotlægge diskursive praksissers indvirkning på at fastholde og ændre magtforhold. Fairclough ser diskurs som en social praksis baseret på en dialektisk relation, hvor diskurs både konstituerer sociale identiteter, sociale relationer og social praksis, ligesom diskursen konstitueres af de sociale praksisser.

Situationel Dialektisk Diskursanalyse: Hvad, hvorfor og hvordan?

Fairclough kritiserer Foucault for at vægte strukturer over individet og for at fremstille individer som hjælpeløse. Fairclough mener heroverfor, at individer ikke kun er domineret og underlagt diskursive praksisser, men også er aktivt handlende og har mulighed for at kunne skabe nye diskurser og ændre verden. Den kritiske diskursanalyse er hos Fairclough et redskab til bevidstgørelse, stillingtagen og handling (Fairclough 1992: 56f.)

Fairclough præsenterer en tredimensionel model til kritisk diskursanalyse:

Figur 1: Faircloughs kritiske diskursanalysemodel (Fairclough 1992: 73).

Tekstanalysen hos Fairclough er i høj grad inspireret af Hallidays metafunktionelle tilgang i systemisk funktionel lingvistik og omfatter analyse af såvel ordforråd, ordenes konnotationer og denotationer, kohærens (grammatiske sammenhænge), kohæsion (semantiske sammenhænge), tekstuelle strukturer og organisering, interaktionskontrol, høflighed, transitivitet, modalitet, etos (kropssprog) og brug af metaforer.

Den diskursive praksis omfatter de processer af produktion, distribution og konsumtion, der foregår af den analyserede kommunikation, dvs. hvilke baggrunde producenten har for at italesætte det kommunikerede emne på en bestemt måde frem for andre, hvilke muligheder kommunikationen har for at blive distribueret, reformeret, transformeret etc., samt fortolkernes position i forhold til konsumtionen af kommunikationen. Fairclough introducerer i forbindelse med den diskursive praksis begreber som styrke (hvordan kommunikationen forsøger at påvirke fortolkerne), sammenhænge (fortolkernes mulighed for at skabe mening) samt intertekstualitet (kommunikationens sammenhæng med andre kommunikationer).

Den sociale praksis omfatter hos Fairclough de ikke-diskursive samfundsmæssige, sociale og kulturelle forhold, som har indflydelse på, hvordan virkeligheden omtales og italesættes i den diskursive praksis. Den diskursive praksis er indlejret i den sociale struktur og praksis. Til at analysere den sociale praksis trækker Fairclough på den marxistiske tradition fra bl.a. Althusser og Gramsci og begreber som ideologi og hegemoni.

Den diskursive praksis kan betegnes som det mest centrale niveau hos Fairclough – niveauet, der binder tekst og social praksis sammen, eller niveauet, hvor tekst og social praksis mødes. Fairclough angiver ikke en rækkefølge, hvori niveauerne skal analyseres, men i forhold til tankerne i den kritiske diskursanalyse giver det god mening at starte med den sociale praksis, der konstituerer og konstitueres af den konkrete kommunikation, der ønskes analyseret. Herefter tekstanalysen med alle de konkrete tekstlige iagttagelser for til sidst at samle analysen i den diskursive praksis.

Med den lingvistiske baggrund, jeg deler med Fairclough, har det klart været den kritiske diskursanalyse, jeg gennem tiden har arbejdet mest med af diskursanalytiske tilgange. Når jeg sammen med mine kolleger Julia Dakwar og Anne-Christine Rosfeldt Lorentzen har fundet det nødvendigt i form af SDD at udvikle et alternativ til Fairclough, skyldes det især tre forhold:

- Fairclough bygger på et eksplicit marxistisk grundlag, hvor han med sin diskursanalyse først og fremmest vil afdække magtforhold i det kapitalistiske samfund. Vi har et bredere sigte, idet vores ønske er en diskursanalyse, der kan bruges med alle analytiske formål for øje, bl.a. til analyse af virksomheders kommunikation i regi af uddannelser i virksomhedskommunikation. Det betyder imidlertid på ingen måde, at en SDD-analyse ikke skal være reflektiv og kritisk.
- Ud fra den multiperspektiviske tilgang, som er DNA'et i situationel dialektisk teori, skal der være mulighed for at kunne inddrage alle mulige typer af teori og metode, herunder også tilgange, som videnskabsteoretisk ikke er forenelig med Faircloughs kritiske diskursanalyse, fx retorikken.
- Dialektikdelen af situationel – dialektisk understreger vigtigheden af en høj grad af bevidsthed om, at alle analyser kun udtrykker et valgt perspektiv på et bestemt tidspunkt, og at der altid kunne have været truffet andre valg. Denne bevidsthed om alternativer er ikke i samme grad til stede i kritisk diskursanalyse.

Laclau og Mouffes diskursteori

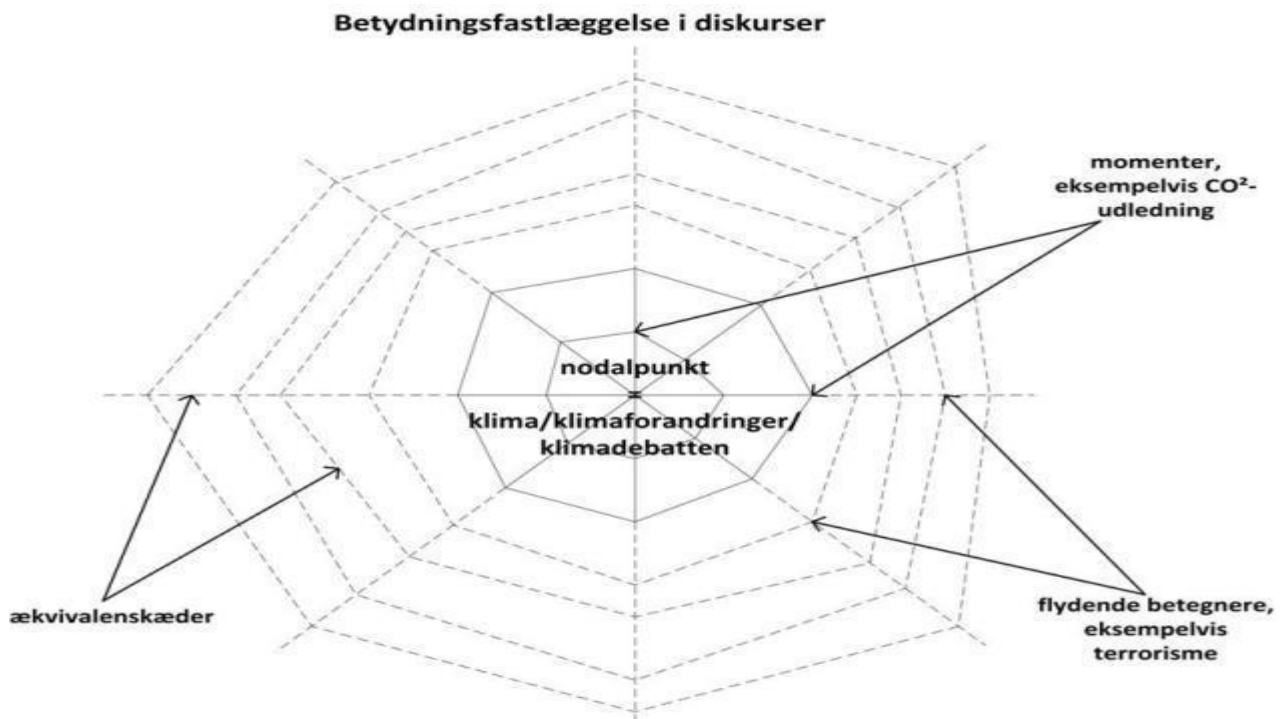
De politiske teoretikere Laclau og Mouffes poststrukturalistiske diskursteori har fokus på, hvordan betydning genereres. Diskurs ses som både ytringer, handlinger, tanker, forestillinger, forventninger, ideer osv. En diskurs er en slags kode, der organiserer viden ved at begrænse, hvad der i bestemte kontekster kan siges, og hvad der ikke kan siges. Al betydning ses som diskursiv, og der eksisterer ifølge Laclau og Mouffe ikke betydninger, der ikke er diskursive. Laclau og Mouffe taler om diskurs som sprogligt fastfrosne entydigheder, hvor der tales samme sprog, men deres poststrukturalistiske grundlag kommer til udtryk ved, at diskurser kan påvirkes, revolutioneres og ændres gennem mødet med andre diskurser (Laclau og Mouffe 1985: 105).

Laclau og Mouffe præsenterer deres helt egen begrebsverden:

- *Nodalpunkt* er det emne, begreb etc., som strukturerer en diskurs, og som dermed er bestemmende for, hvordan andre ord i diskursen kan forstås.

- *Momenter* er de forskellige prædikater, som individer tilskriver det emne, objekt, person etc., som diskursen omfatter. Nodalpunktet er også et moment, men udgør et særligt stærkt og magtfuldt moment, som kommer til at udgøre omdrejningspunktet for diskursen.
- *Ækvivalenskæder* er de betydningskæder, der opstår i en diskurs, når bestemte ord og begreber kædes sammen omkring et nodalpunkt.
- *Flydende betegnere* er ord, som kan indgå i mange forskellige diskurser, men som får forskellig betydning i forskellige diskurser. En flydende betegnere er et tomt udtryk, der først får indhold, når det forbindes med noget, og som kan give forskelligt indhold i forskellige diskurser. Som et eksempel på en flydende betegnere nævner Jørn Helder i en kritisk artikel om Mette Frederiksen ledelse af coronakrisen fx årets ord i Danmark 2020 *samfundssind* som eksempel på en flydende betegnere (Helder 2020: 483), som får forskellig betydning i de kontekster, ordet anvendes.

I figur 2 nedenfor ses et eksempel på sammenhængen mellem alle Laclau og Mouffes nøglebegreber illustreret gennem et eksempel med klimadebatten som nodalpunkt, hvor andre momenter fx er CO₂-udledningen. De forskellige momenter er forbundne gennem ækvivalenskæder. Et eksempel på en flydende betegnere, der ændrer betydning afhængig af, hvilke diskurser den indgår i, kunne fx være begrebet 'terrorisme'.

Figur 2: Eksempel på brug af Laclau og Mouffe (Catharina Toft 2011)

Laclau og Mouffe er meget optaget af konflikten mellem diskurser, og andre vigtige begreber hos Laclau og Mouffe er derfor:

- *Antagonisme*, som er et begreb for konflikt mellem forskellige diskurser. Når diskurser står i et modsætningsforhold til hinanden og repræsenterer forskellige perspektiver på det emne, diskursen omhandler, opstår en antagonisme.
- *Hegemoni*, som er et begreb, der betegner en opløsning af antagonismen ved, at én bestemt diskurs ender med at blive den dominerende måde at tænke og tale om emnet på.

Jeg har selv kun meget begrænset arbejdet med Laclau og Mouffes diskursteori og har aldrig set den som et fyldestgørende bud på en diskursanalytisk tilgang, jeg vil arbejde med. De analytiske begreber i teorien er begrænsede og rummer derfor efter min opfattelse også store analytiske begrænsninger, men jeg kan sagtens se noget brugbart i Laclau og Mouffes begrebsverden, specielt i forhold til at studere kampen mellem forskellige diskurser, men for mig er det nødvendigt at supplere Laclau og Mouffe med andre perspektiver. Vi har i den oprindelige præsentation af SDD ikke nævnt Laclau og Mouffe som en mulig tilgang, men den vil for mig at se sagtens kan bruges som en tilgang blandt flere i en SDD-analyse, hvorfor jeg også har taget den med blandt de præsenterede analyseredskaber nedenfor i denne artikel.

Potter og Wetherhells diskurspsykologi

Diskurspsykologien er først og fremmest udviklet af Jonathan Potters og Margaret Wetherell som et socialkonstruktivistisk alternativ til dominerende kognitive teorier om, hvordan menneskets holdninger dannes (Potter og Wetherell 1987). I den traditionelle kognitionsforskning blev sproget betragtet som en repræsentation af en ekstern virkelighed eller som et resultat af individuelle mentale aktiviteter. I en diskurspsykologisk optik præstrukturer sproget derimod individets erkendelsesmuligheder, og de psykologiske processer finder sted i kommunikationen mellem individer i en social kontekst, hvorfor psykiske tilstande ikke skal forstås som noget individuelt, men som et resultat af interaktion.

Diskurspsykologer argumenterer for, at holdninger og identiteter er et resultat af diskursive praksisser. Holdninger og identitet er historisk forankrede, idet holdninger og identitet på et givet tidspunkt rummer aflejringen fra fortiden, men påvirkes og udvikles konstant gennem interaktionen med andre mennesker.

I diskurspsykologien defineres diskurser typisk som fortolkningsrepertoarer, der indgår i menneskelig interaktion og er karakteriseret ved, at de er med til at legitimere og opretholde sociale mønstre som eksempelvis normer og arbejdsgange (Potter & Wetherell 1987: 138ff). Diskurspsykologerne analyserer så, hvilke sproglige repertoarer individer har til rådighed i en given situation i en given kontekst.

Målet med en diskurspsykologisk analyse er derfor at identificere de diskursive praksisser, hvori fortolkningskategorierne konstrueres. Potter og Wetherell interesserer sig ikke for, om en kategori eller en forståelse er en sand eller falsk gengivelse af verden. De er derimod optaget af, hvordan

diskurserne bruges i hverdagen, konstrueres som sande og over tid etableres som vedvarende, stabile og robuste forståelser af forhold i verden (Potter og Wetherell 1987: 7).

Potter og Wetherell fremhæver, at mennesker ikke har konstant stabile holdninger og identiteter, men at mennesker kan skifte holdninger, identiteter og adfærd alt afhængig af, hvilke sociale sammenhænge de indgår i (Potter og Wetherell 1987: 35). Mennesker trækker i forskellige kontekster på forskellige diskurser, fordi diskurserne er den primære måde at italesætte holdninger og identitet på.

En diskursanalyse på et diskurspsykologisk grundlag stiller derfor typisk spørgsmål af typen: Hvilke diskurser trækker deltagerne i kommunikationen på, når de konstruerer deres forståelser af verden, og hvordan er disse diskurser blevet de pågældendes legitime tolkning og forståelse af verden?

Oprindeligt var diskurspsykologiens foretrukne data kvalitative interviews, men er i høj grad blevet erstattet af lyd- og videoptagelser af menneskelig interaktion og kombineres i dag ofte med konversationsanalyse.

Jeg har ikke selv arbejdet med diskurspsykologien, da den først og fremmest repræsenterer en psykologisk funderet tilgang til diskursanalyse og ikke en lingvistisk, som har været mit primære felt. Min umiddelbare vurdering er, at diskurspsykologien rummer interessante perspektiver, bl.a. med begrebet fortolkningsrepertoier. Jeg kan derfor fint se diskurspsykologien som værende blandt flere perspektiver i en SDD-analyse, men den vil som retning ikke alene tilgodese mit behov for og ønske om også at anvende mere sprognære analyser.

Martin og Roses diskurssemantiske systemer

Systemisk funktionel lingvistik (SFL) er givet allermest kendt som en funktionel grammatik med fokus på sætningsgrammatik (eller leksikogrammatik, som det benævnes i SFL), som typisk fylder 80% af de gængse introduktioner til SFL, uanset hvilket sprog der er tale om SFL-introduktioner til bl.a. til engelsk i Halliday og Matthiessen (2004) og til dansk i Andersen og Smedegaard (2005a) og Andersen og Holsting (2015).

Men der er også en del af det sociale semiotiske miljø, der interesserer sig for diskurs, og for hvilke betydninger der dannes, når sætninger kobles til sammenhængende tekster. SFL opererer oftest med benævnelsen 'semantik', som sammen med fonologi, leksikogrammatik og kontekst udgør, hvad man i SFL kalder for strata. Den australske lingvist Jim Martin tilføjede tidligt 'diskurs' til det semantiske stratum og kalder det 'diskurssemantik' (Martin 1992).

I *Working with Discourse* (Martin og Rose 2003) argumenterer Martin og Rose for, at det ikke kun er i leksikogrammatikken, at der kan beskrives sproglige systemer, men at også diskurssemantikken består af systemer, og Martin og Rose beskriver fem diskurssemantiske systemer: Et interpersonelt, to ideationelle og to tekstuelle diskurssemantiske systemer:

1. Det interpersonelle system er *evaluering* (Martin og Rose 2003: 22ff), som afdækker, hvordan deltagerne i kommunikationen farver deres budskaber gennem påskønnelse, afstandtagen, følelser, forstærkninger, afsvækninger mv. Evaluering er et analyseredskab, som vi allerede introducerer i vores introduktion til SDD (Dakwar et al. 2018: 26), og som indtil nu har været et af de mest benyttede analyseredskaber i SDD
2. Det første ideationelle system er *ideation* (Martin og Rose 2003: 66ff), som fokuserer på indholdet af en diskurs i form af partcipanter, processer og omstændigheder, og hvordan både materielle og symbolske erfaringer konstrueres som diskurs. Dette system kan bl.a. udfoldes gennem ideationelle netværk, som også er et af de analyseredskaber, der har været med i SDD fra begyndelsen, og som er flittigt benyttet i SDD (Dakwar et al. 2018: 27).
3. Det andet ideationelle system er *konjunktion* (Martin og Rose 2003: 110ff), som handler om, hvordan forskellige processer af erfaringer kobles med hinanden til sammenhængende tekster og kommunikation.
4. Det første tekstuelle system er *identifikation* (Martin og Rose 2003: 145ff)., som sætter fokus på, hvordan partcipanter i form af både personer, ting og begreber bliver introduceret og præsenteret i en diskurs.
5. Det andet tekstuelle system er *informationsflow* (Martin og Rose 2003: 175ff), som handler om, hvordan flowet i viden udvikles i en tekst. Informationsflow fremstilles som den struktur, der på det diskurssemantiske stratum gør, hvad tekstur med thema og rhema gør på det leksikogrammatiske stratum.

Der er også andre forskere (bl.a. Frimann 2004), der har arbejdet med, hvordan SFL kan bruges til tekstanalyse, men bruger enten ikke diskursbegrebet eller giver diskursbegrebet en mere implicit placering.

Jeg har arbejdet med SFL i en årrække og har ikke mindst været meget optaget af Martins diskurssemantiske tilgang. Jeg finder fortsat vigtige bidrag til diskursanalysen hos SFL og Jim Martin, hvorfor diverse SFL-analyseredskaber også er repræsenteret i SDD. Martins diskurssemantiske analyseredskaber er imidlertid begrænset af, hvad man kan gøre, hvis man fortsat vil være loyal over for SFL-rammen. Jeg fandt det derfor nødvendigt på et tidspunkt at søge uden for SFL og også trække på de indsigter, som dialektisk lingvistik, pragmatik, retorik og andre retninger kan give, og som så nu er resulteret i SDD.

Boms diskursanalytiske kombinationsmetode

Bom definerer diskurs som ”en organiseret, sproglig funderet måde at tale om ting på, der kommer til udtryk i dialektiske, dynamiske og sociale forhandlingsprocesser, hvor *nogen siger noget* kvalificeret til *nogen*” (Bom 2015: 12).

Bom taler om, at man i en diskursanalyse kan vælge tre mulige analytiske snit (Bom 2015: 23f.):

- ”Oppefra og ned”, hvor hovedfokus er på det strukturerende, og hvordan diskurserne er konstruerede og forholder sig til hinanden, hvilket er tilfældet hos Foucault og i Laclau og Mouffes diskursteori.
- ”Nedefra og op”, hvor hovedfokus er på det individuelle, og hvordan mennesker anvender diskursive ressourcer i praksis og dermed producerer og reproducerer diskurser, hvilket er tilfældet i Potters og Wetherells diskurspsykologi og i den etnometodologisk-funderede samtaleanalyse.
- ”Midt imellem”, hvor hovedfokus er på spændingsfeltet mellem struktur og individ, hvilket ifølge Bom bl.a. er tilfældet i Faircloughs kritiske diskursanalyse og dele af Potter og Wetherells arbejde.

Bom vælger selv i sin bog ”midt imellem snittet”, men på trods af dette valg, har hun hentet sin primære inspiration fra Laclau og Mouffes diskursteori, men supplerer denne med andre analytiske redskaber for at tilgodese både struktur og individ og etablerer en analysemodel, der skal tilgodese alle tre snit. Samlet op stiller hun en tretrinnsmodel (Bom 2015: 71):

- Første trin er ”oppefra og ned” og har fokus på, hvad de enkelte diskurser indeholder og ikke indeholder og er baseret på begreberne fra Laclau og Mouffes diskursteori.
- Andet trin er ”nedefra op” har fokus på produktionen af diskursiv praksis baseret på en model med udgangspunkt i begrebet ’artikulation’, der påvirkes af begreber som fortolkningsrepertoire, repræsentation og intersektionalitet.
- Tredje trin ”midt i” har fokus på spændingsfeltet mellem struktur og individ – mellem interpellation og artikulation.

Schiffrins tilgange til diskursanalyse

Deborah Schiffrin er et eksempel på en mere tekstnær diskursanalytiker, idet hun argumenterer for, at diskurs bedst kan forstås som ytringer i kontekst, idet hun arbejder på grundlag af følgende definition:

I will view utterances as units of language production (whether spoken or written) that are inherently contextualized; whether (or how) they are related to sentences (or, in fact, to other units such as propositions, turns, or tone units)...

(Schiffrin 1994: 41).

Ud fra denne definition taler Schiffrin om, at diskursanalysen har to mål: Det ene mål er et sekvensmål, som ser på, hvordan forskellige ytringer følger efter hinanden og væves sammen som kommunikation, der opfattes som en enhed. Det andet mål er et semantisk eller pragmatisk mål, som handler om:

how does the organization of discourse, and the meaning and use of particular expressions and constructions within certain contexts allow people to convey and interpret the communicative content of what is said?"

(Schiffrin 1994: 41).

Schiffrin argumenterer for, at de beskrevne mål for diskursanalysen bedst opnås gennem at kombinere forskellige tilgange og har så i sin bog valgt at præsentere 6 tilgange, hun finder særligt nyttige:

- *Sproghandlingsteori* (Schiffrin 1994: 49ff), som er Austin og Searles sproghandlingsteori om, hvordan vi handler gennem sproget. Denne retning har vi også med i SDD, men her præsenteret under pragmatikken (Dakwar et al. 2018: 7).
- *Interaktionel sociolingvistik* (Schiffrin 1994: 97ff), som bygger på bl.a. antropologen John Gumperz og sociologen Erving Goffmans arbejder om, hvordan sproget bruges forskelligt alt afhængig af de kommunikerendes sociale baggrund. Vi har ikke præsenteret denne retning i SDD, men den kunne sagtens bruges under SDD, fx under benævnelsen 'diskurs som sociale forskelle' til at sætte fokus på de sproglige forskelle, der opstår på baggrund af køn, alder, etnicitet, klasse og andre sociolingvistiske faktorer - forskelle, som i SDD primært behandles under kernemodsætninger i den dialektiske lingvistik.
- *Kommunikationsetnografi* (Schiffrin 1994: 137ff) bygger på etnografen Dell Hymes, som har arbejdet med, hvordan kultur og kulturelle forskelle kommer til udtryk gennem sproget. Denne retning har vi heller ikke beskrevet i SDD, men den vil også fint kunne passes ind i SDD, fx under benævnelsen 'diskurs som kulturforskelle'.
- *Pragmatik* (Schiffrin 1994: 190ff) omhandler hos Schiffrin udelukkende Grices samarbejdsmaksimer, som også er med som en del af den del af pragmatikken, der er taget med i SDD (Dakwar et al. 2018: 9).
- *Konversationsalyse* (Schiffrin 1994: 232ff), som omhandler organiseringen af taleture mv., er hos Schiffrin præsenteret som en selvstændig retning, mens den i SDD med grundlag i bl.a. Jacob Mey (Mey 1993) er placeret som en del af pragmatikken (Dakwar et al. 2018: 11).
- *Variationsanalyse* (Schiffrin 1994: 282ff) har udgangspunkt i William Labovs arbejder om sociolekter, dialekter mv. og præsenteres ofte som en del af sociolingvistikken, men Schiffrin har valgt at præsentere den som en selvstændig retning. Variationsanalyse har ligesom interaktionel sociolingvistik ikke været medtaget i SDD indtil nu.

Med sin måde at kombinere forskellige tilgange på har Schiffrin været en væsentlig inspirationskilde til SDD.

Del 2: Den situationelle dialektiske forståelse af diskurs

Som nævnt i del 1 eksisterer der mange forskellige definitioner af diskurs. Der er eksempelvis både retninger, der er optaget af at undersøge overordnede sociale meningsuniverser, mønstre og mulighedsbetingelser på tværs af tid og sted, og retninger, der bruger diskursanalysen som et paraplybegreb for alle sprog- og kommunikationsteorier med fokus på brugen (Horsbøl og Raudakoski 2016: 9ff).

Alle forsøg på at definere diskurs rummer imidlertid et link tilbage til Foucault, og overordnet vil man kunne sige, at diskursteoretikere og -analytikere trods alle forskelle i det store hele deler den opfattelse, at diskurs er måder, bestemte mennesker taler om bestemte ting på i en bestemt kontekst af tid, sted, kultur, sociale relationer mv., og som er med til at forme og begrænse menneskers tanker og handlinger. I et diskursfællesskab bliver bestemte diskurser over tid dominerende diskurser og forståelser af verden.

Jeg har i min egen undervisning normalt præsenteret diskursbegrebet på følgende måde:

- Diskurs er et begreb, der betegner den måde, vi taler om og forstår verden på. Det vil sige, at vores verdensforståelse er opbygget af sprog og 'fortællinger', og derfor er vores verdensforståelse konstrueret ved diskurser - konstrueret af sprog.
- En diskurs opbygges af alle typer af kommunikation, i alle former for medier. Den enkelte tekst/kommunikation indeholder i sig selv en diskurs, men den skriver sig typisk også ind i en generel diskurs sammen med andre tekster. Den overordnede diskurs ligger uden for teksten, men den enkelte tekst låner fra og underbygger samtidig en diskurs.
- Oftest vil der være flere diskurser om det samme fænomen eller begivenhed, og disse diskurser slås så om at blive den herskende diskurs, den herskende verdensopfattelse eller den hegemoniske diskurs.

Dette betyder, at en diskurs er noget mere vedvarende og kraftfuld end en enkelt ytring. Man vil kunne sige, at en diskurs er 'robuste ytringer'. Inspirationen til begrebet 'robust' har jeg hentet fra Peter Hagedorn-Rasmussen et al., som taler om 'robuste organisationsforandringer' (Peter Hagedorn-Rasmussen et al. 2016).

Den Danske Ordbog fortæller, at robust komme fra det latinske 'robustus', som betyder 'af egetræ' og betegner en særlig stærk rødlig egetræssort med en særlig karakteristisk styrke og hårdhed. Den Danske Ordbog definerer 'robust' som "modstandsdygtig over for slid, belastninger eller vanskelige betingelser; som kun vanskeligt går i stykker eller nedbrydes", "som tåler fysisk eller psykisk modgang"; og som "stærk, kraftig, solid, bastant".

Peter Hagedorn-Rasmussen et al. nævner, at robusthed bruges i mange sammenhænge i den videnskabelige verden. Fx anvendes udtrykket ”et robust forskningsdesign” i betydningen ”høj gyldighed”, og i biologien knyttes robusthed til et systems evne til at opretholde og udvikle sig selv, selv i modgang (Hagedorn-Rasmussen et al. 2016: 34).

Ordet robust signalerer dermed den dobbelthed, som også karakteriserer diskurser: På den ene side udtrykker robust noget solidt og modstandsdygtigt, som ikke så let lader sig ændre eller vælte omkuld. På den anden side udtrykker robust en vis fleksibilitet, som ikke gør forandringer umulige, men det tager typisk tid. Det samme gælder diskurser. Diskurser er typisk sejlivede og standhaftige og lader sig ikke uden videre ændre, men kan ændres over tid, hvis betingelserne herfor er til stede.

Diskurser er ikke kun isoleret tale. Diskurser er også med til at sætte ramme for vores tanker og handlinger. Diskurser er med til at strukturere hele vores måde at være mennesker på. Diskurser rummer en soliditet på samme måde som kultur. Det er noget solidt, som oftest kun lader sig ændre langsomt og modstræbende. Man kan også sige, at diskurser udtrykker kultur, og at kultur kommer til udtryk gennem diskurser.

De fleste læsere af denne artikel er givet bekendt med organisationskulturbegrebet og Schein, som definerer en gruppes kultur som:

Et mønster af fælles grundlæggende antagelser, som gruppen lærte sig, medens den løste sine problemer med ekstern tilpasning og intern integration, og som har fungeret godt nok til at blive betragtet som gyldige og derfor læres videre til nye gruppemedlemmer som den korrekte måde at opfatte, tænke og føle på i relation til disse problemer. (Schein 1986: 20).

Mens gruppen hos Schein er defineret ved et bestemt organisatorisk tilhørsforhold, så er diskursgruppen eller diskursfællesskabet en mere flydende gruppe. Vi indgår alle i adskillige diskursfællesskaber på forskellige niveauer. Jeg indgår eksempelvis bl.a. i følgende diskursfællesskaber:

- Mit mangeårige ægteskab med Jonna er også et diskursfællesskab, for i ethvert parforhold udvikler der sig rammer for, hvad man kan sige og gøre, og hvad man ikke kan sige og gøre. Nogle af disse rammer vil gå mere eller mindre igen i rigtig mange parforhold, men nogle vil også være unikke for det enkelte parforhold.
- På universitetet indgår jeg i mange større og mindre diskursfællesskaber, hvor nogle rammer for, hvad man kan sige og gøre og ikke sige og gøre, går igen, og hvor andre rammer varierer fra gruppe til gruppe. Samlet kan der også tales om et stort akademisk diskursfællesskab, idet der også er nogle fælles rammer for, hvad man på tværs af studier, universiteter og landegrænser kan sige og gøre inden for den akademiske verden, hvis man vil accepteres som medlem af det

akademiske fællesskab. Regler for brug af andres arbejder med hensyn til citater, referencer mv. er eksempelvis en vigtig ramme i det akademiske diskursfællesskab.

- I andelsboligforeningen Bjørnemosen, hvor jeg bor, indgår jeg på samme måde i flere større og mindre diskursfællesskaber, der er rammesættende for, hvad man kan sige og gøre i hvert enkelt af disse fællesskaber.
- Jeg har venner, der stammer fra forskellige perioder af mit liv, og som jeg har meget forskellige grader af interaktion med, men med hver enkelt ven er der et specifikt diskursfællesskab, som bliver aktiveret, selv om man ikke har mødt hinanden længe.
- Som samfundsborger i Danmark indgår jeg også i mange forskellige diskursfællesskaber – lige fra de forskellige foreninger, jeg er medlem af, og til det store samfundsfællesskab, hvor der også er en række diskursive træk, der binder de fleste af os danskere sammen, og som adskiller sig mere eller mindre fra andre nationer. Eksempelvis så har forskere fundet ud af, at vi danskere er den nation, hvor den gensidige mellemmenneskelige tillid er størst i hele verden (Gunnar Lind Haasse Svendsen et al. 2021). Dette tillidskarakteristika, at vi i udgangspunktet møder andre mennesker med tillid, vil kunne ses i rigtig mange diskurser i Danmark - også mellem danskere, der ikke i forvejen kender hinanden.

En situationel dialektisk forståelse af diskursbegrebet adskiller sig ikke grundlæggende fra andre forståelser og definitioner af diskurser, men fremhæver med begreberne situationel og dialektisk nogle karakteristika, som vi i SDD lægger særlig vægt på:

- *Situationel* understreger, at en diskurs altid er forbundet med en bestemt kontekst af tid, sted, kultur, sociale relationer mv., og at situationsforskelle sætter sig tydeligt igennem i diskurser. Forskellige situationer medfører forskellige diskurser, og mennesket er generelt kendetegnet ved at være dygtig til hurtigt at kunne skifte mellem forskellige situationer.
- *Dialektisk* understreger, at der altid vil kunne benyttes andre og modsatrettede diskurser. Der er ikke nogen 'nødvendighedens diskurs'. Det er mennesker, der vælger, selv om det nogle er gange ganske ubevidst, hvordan de vælger deres diskurser. Det er eksempelvis menneskeligt valgt, om vi vælger at benytte diskursen "ældreresource" eller "ældrebyrde".

Jeg vil med inspiration fra ovenstående definere diskurs som:

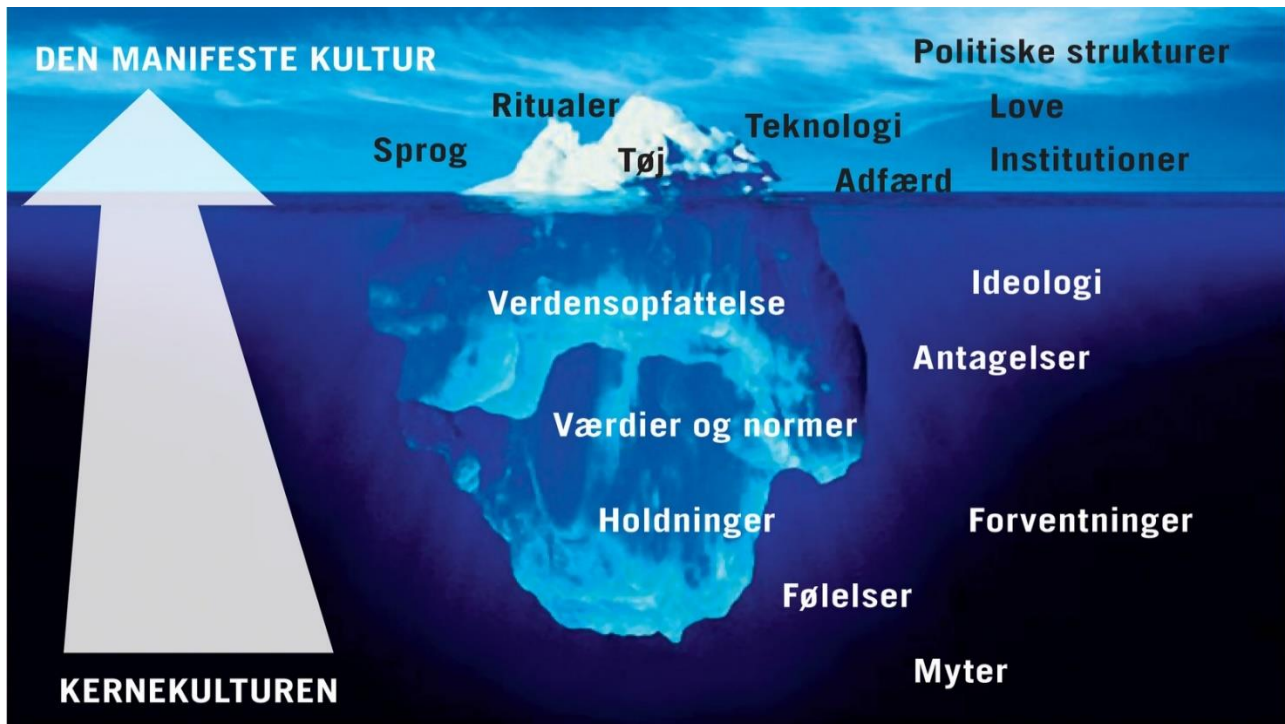
Diskurser er situationelt betingede robuste mønstre af verdensforståelser, som udvikles og udtrykkes gennem tale og handlinger i en gruppe af mennesker (diskursfællesskab) som den korrekte måde at opfatte, tænke og føle på i relation til de udfordringer, gruppen møder, og er et resultat af en dialektisk kamp mellem forskellige diskurser om, hvilken diskurs der skal være den dominerende i gruppen. Diskurser både former og begrænser således menneskets tanker og handlinger, men kan gennem mødet med andre diskurser justeres, udvikles og ændres over tid.

Ud fra denne definition kan vi sige, at diskurser har følgende otte karakteristika:

1. Diskurser er situationelt betingede, hvilket betyder, at en diskurs er et resultat af møder mellem specifikke mennesker, steder, tider og øvrige kontekstuelle forhold.
2. Diskurser er robuste mønstre af verdensforståelser, hvilket betyder, at diskurser rummer en soliditet og styrke, som gør, at de ikke tager imod en hvilken som helst påvirkning.
3. Diskurser udtrykkes gennem både tale og handlinger, og er med til at danne rammer for, hvad vi tænker og gør, og hvad vi ikke gør.
4. Diskurser udvikles og udtrykkes i en gruppe af mennesker, hvilket betyder, at diskurser opstår og udvikles gennem interaktioner og påvirkninger fra andre mennesker og ikke blot er individuelle tanker.
5. Diskurser fungerer i grupper af mennesker (diskursfællesskaber), og disse diskursfællesskaber kan have alle størrelser fra 2 til millioner af mennesker.
6. Diskurser er et resultat af en dialektisk kamp mellem forskellige diskurser, hvilket betyder, at der altid er flere mulige diskurser, at diskurser kæmper om magten, og at bestemte diskurser ender med at vinde magtkampen og blive den dominerende diskurs i gruppen.
7. Diskurser både former og begrænser menneskets tanker og handlinger, hvilket betyder, at diskurser er rammesættende for, hvad vi tænker og ikke tænker, og at en del af disse rammer er ubevidste på samme måde som Scheins grundlæggende antagelser i organisationskultur.
8. Diskurser kan gennem mødet med andre justeres, udvikles og ændres over tid. Det er først og fremmest gennem interaktion med andre mennesker – og især menneskene i de nære netværk – at vi danner, former og udvikler vores holdninger og diskurser.

Min forkærlighed for diskursanalyse frem for blot en kommunikations- eller tekstanalyse hænger sammen med, at diskursanalysen er mere dybdegående og for alvor analyserer kommunikationen i hele dens kontekst og væver kommunikationen sammen med kultur.

En velkendt fremstilling af Scheins kulturanalyse er at sammenligne med et isbjerg, hvor det meste er skjult under havet som underbevidste grundlæggende antagelser. Dette billede kan også bruges på en diskursanalyse. En almindelig kommunikations- eller tekstanalyse når i bedste fald ikke længere end at piske lidt rundt i vandoverfladen, mens diskursanalysen på samme måde som kulturanalysen dykker under vandet og får undersøgt både de bevidste og ubevidste antagelser, der ligger bag et givet udsagn.

Figur 3: Isbjergsmodellen

Hvad diskurser er og kan, kan allerbedst illustreres med eksempler. Jeg har taget nedenstående tre eksempler fra artikler i Det Ny Merino, så læseren har mulighed for at læse disse analyser i deres helhed:

Det første eksempel er fra Gitte Sørensen (Sørensen 2020), som har foretaget en situationel dialektisk diskursanalyse af fænomenet kidfluencers, og som på baggrund af interviews med både forældre og børn har identificeret syv forskellige diskurser om kidfluencers, hvor diskurserne 1 – 4 er dominerende hos forældrene og diskurserne 5 – 7 hos børnene (Sørensen 2020: 22):

1. Diskurs om, at forældre må beskytte deres børn mod kidfluencere.
2. Diskurs om, at det ikke er godt for børn at være kidfluencere.
3. Diskurs om, at forældre ikke forstår kidfluencers popularitet.
4. Diskurs om, at kidfluencere er til grin.
5. Diskurs om, at kidfluencere kan det hele.
6. Diskurs om, at børn gerne vil være kidfluencere eller være ligesom dem.
7. Diskurs om, at kidfluencere dækker et fællesskabsbehov hos børn.

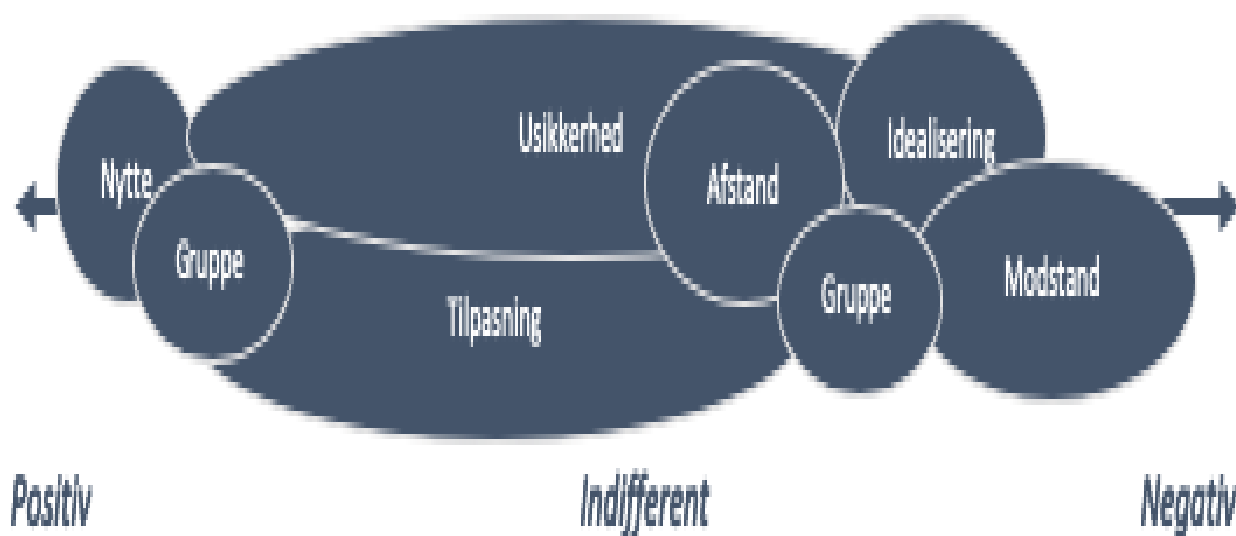
Gitte Sørensen understreger, at selv om nogle af diskurserne er særligt fremherskende hos forældrene og andre hos børnene, så er grænserne også overlappende og slørede, og der opstår betydelig interdiskursivitet mellem diskurserne (Sørensen 2020: 22f.). Dette er typiske træk for diskurser.

Det andet eksempel er fra Michala Worsøe Steffensen (Steffensen 2020), som har foretaget en situationel dialektisk diskursanalyse af medarbejderes oplevelser af forandringer i både offentlige og private organisationer. Steffensen identificerer syv forskellige forandringsdiskurser:

- ”En *nyttediskurs* – en diskurs om, at medarbejderen drager nytte af forandringen
- En *tilpasningsdiskurs* – en diskurs om, at medarbejderen tilpasser sig forandringen og i sin adfærd implementerer forandringen
- En *usikkerhedsdiskurs* – en diskurs om, at forandringen har medført, at medarbejderen er usikker på sin position i organisationen
- En *idealiseringsdiskurs* – en diskurs om, at medarbejderen idealiserer tiden før forandringen, mens tiden efter forandringen kritiseres
- En *grupperingsdiskurs* – en diskurs om, at medarbejderen ser egen og andres anciennitet og alder som gruppeadskillende og solidaritetsskabende
- En *afstandsdiskurs* – en diskurs om, at medarbejderen tager afstand til forandringen, men ikke handler på sine holdninger
- En *modstandsdiskurs* – en diskurs om, at medarbejderen verbalt og/eller adfærdsmæssigt gør modstand mod forandringen”

(Steffensen 2020: 23)

Med henblik på at belyse medarbejdernes anvendte diskurser har Steffensen indplaceret dem på et dialektisk kontinuum over medarbejderoplevelserne, hvor hun viser, hvilke diskurser der er anvendt blandt henholdsvis forandringspositive medarbejdere, forandringsindifferente medarbejdere og forandringsnegative medarbejdere.

Figur 4: Forandringsdiskurser

Et tredje og sidste eksempel er fra Emilie Svane Bruhn (Bruhn 2021), som har gennemført en situationel dialektisk diskursanalyse af hverdagssexisme i universitetsverdenen. Blandt de mange diskurser, som bidrager til at fastholde kønsstereotyper og dermed bidrager til manglende ligestilling i forskningsverdenen fremhæver Bruhn en tendens, hun har observeret i sit data til, at der er en diskurs, hvor mandlige forskere normalt altid omtales som 'mænd', men at kvindelige forskere ofte omtales som 'piger' i stedet for 'kvinder' – også i den professionelle forskersammenhæng, hvorfor Bruhn har valgt at give sin artikel titlen *Mænd og piger i dansk akademisk forskning*. Bruhn har konstateret, at pige-diskursen tilsyneladende er så udbredt, at hun også har konstateret den hos en kvindelig forsker, der omtaler sig selv som 'feminist' og 'pige' på samme tid (Bruhn 2021: 24), men Bruhn argumenterer for, at pige-diskursen er med til at infantiliserer kvinder, når benævnelsen bruges i en jobmæssig og professionel sammenhæng. Hvor udbredt pige-diskursen er, viser Bruhn bl.a. også ved at henvise til Den Danske Ordbog, hvor pige defineres som "barn eller ung person af hunkøn" uden aldersangivelse, mens dreng beskrives som: "barn eller ung person af hankøn, højst 17-18 år gammel". Allerede her ses der ifølge Bruhn forskel på, hvordan kønnene beskrives, idet en dreng er højst 17-18 år gammel, mens en pige ikke har aldersbegrænsning, selvom hun beskrives som "barn eller ung person" ligesom drengen (Bruhn 2021: 26).

Del 3: SDD-flowmodellen og SDD-tovmodellen

Uanset hvilken form for diskursanalyse, man vælger at arbejde med, så har alle diskursteorier det til fælles, at det handler om tre elementer:

1. At analysere *kommunikation (tekst)*
2. At analysere denne kommunikation på baggrund af den sociale og kulturelle *kontekst*, kommunikationen foregår i
3. At gennemføre analysen med henblik på at udlede nogle *diskurser*.

Uanset hvordan den enkelte tilgang til diskursanalyse så måtte fremstille disse tre elementer, så skal elementerne forstås tæt integrerede. Fairclough visualiserer de tre elementer gennem en model i tre kasser inden i hinanden. SFL opererer med strata, hvorimellem der eksisterer realiseringsforhold. Jeg har erfaring for, at disse opdelinger lokker studerende til at foretage relativt opdeltede analyser i fx tekstanalyse, diskursiv praksis og social praksis hos Fairclough.

For at modvirke tendensen til opdeling valgte vi i SDD at præsentere SDD-flowmodellen, som visuelt bygger på uendelighedstegnet. Flowmodellen skal vise, at tekst, diskurs og kontekst er gensidigt sammenhængende. Tekst og kontekst kan ikke adskilles. Vi forstår altid tekst i kontekst. Vi kan ikke gøre andet. Når vi kommunikerer, trækker vi på allerede eksisterende diskurser i form af forhåndsviden, og vi enten gentager og reproducerer diskurser eller udvikler nye diskurser. Vi kan hverken reproducere eller nyproducere diskurser uden tekst eller kontekst. Tekst, kontekst og diskurs er uendeligt integrerede og påvirker gensidigt hinanden.

Tekst Diskurs Kontekst

Figur 5: SDD-flowmodellen

Integrationen af tekst, diskurs og kontekst kan forsøges visualiseret på mange forskellige pædagogiske måder. Flowmodellen er en måde at gøre det på – og en måde, som især lægger vægt på bevægelsen – på flowet – mellem de tre elementer.

En anden måde at forsøge at visualisere diskursanalyse på kunne være i form af en tovmodel som vist i Figur 6. Tøvet kan ses som tekst og diskurs vævet sammen og græsset som konteksten. En tovmodel var jeg første gang med til at bruge til at illustrere, hvordan de tre metafunktioner i SFL (interpersonel, ideationel og tekstuel) er vævet sammen (Andersen og Smedegaard 2005a: Forsiden), og at vi i sprog aldrig kan møde den ene metafunktion, uden at de to andre metafunktioner er til stede. På samme måde kan vi aldrig møde tekst uden diskurs og diskurs uden tekst, og vi kan aldrig møde tekst og diskurs, uden at de optræder i tid, rum og anden kontekst.

Figur 6: SDD-tovmodellen

Den ene illustration frem for den anden er ikke afgørende. Man skal vælge den, der giver bedst mening for en. Det afgørende er, at man forstår, hvordan tekst, diskurs og kontekst er vævet totalt sammen, og at enhver form for forsøg på adskillelse udelukkende er et analytisk kneb, vi foretager som analyserende for at kunne overskue det.

Med denne konstatering af den tætte forbundethed mellem tekst, diskurs og kontekst i diskursanalyse vil jeg også gerne slå fast, at alle tre elementer skal vægtes lige højt i en god diskursanalyse, og det kan være svært i praksis:

- Faircloughs tredelte analysemodel har forført mange studerende til at lægge mest vægt på den sociale praksis, som i modellen er den ydre ramme, der rammer resten ind. Jeg har dog også oplevet studerende fra især sprogstudier, som er kommet til at opprioritere tekstanalysen på bekostning af diskursiv og social praksis.
- SFL's stratifikation har forført mange studerende til at lægge mest vægt på den leksikogrammatiske analyse, fordi den også er den langt mest udviklede i SFL. Nogle kommer også til at opprioritere den ene metafunktion frem for den anden. Især kan der være en tendens til at opprioritere den interpersonelle metafunktion, fordi den minder mest om, hvad de pågældende kender fra traditionel grammatik. Den lavest prioriterede er gerne den tekstuelle metafunktion, som ellers er den, der skaber en sammenhængende tekst og ikke kun uforbundne sætninger.
- I SDD har der de første år været en tendens til at prioritere nogle godt kontekstuel funderede tekstanalyser, som afdækker nogle metabudskaber om de sociale og kulturelle strukturer, en given kommunikation afspejler, mens det ikke er altid, at de analyserende studerende er nået frem til at formulere diskurserne. Det kan meget vel skyldes, at det heller ikke er det, som vi gjorde mest ud af i vores første artikel om SDD.

Hver tilgang til diskursanalyse synes at rumme sine udfordringer for studerende i forhold til at gennemføre en diskursanalyse ved at tage højde for og integrere tekst, diskurs og kontekst i en enhed. Denne artikel er et forsøg på at nå tættere på dette mål inden for SDD.

I vores SDD-artikel fra 2018 (Dakwar et al. 2018) præsenterer vi syv forskellige teoretiske og metodiske perspektiver (pragmatik, semiotik, socialsemiotik, dialektisk lingvistik, retorik, narratologi og receptionsteori) samt inviterer til at tilføje yderligere perspektiver. Denne opdeling kan have bidraget til for opdelt analyser. I denne artikel vil jeg i det følgende afsnit i stedet præsentere 25 analyseredskaber, der har det til fælles, at de handler om at analysere tekst i kontekst.

Der er mange analyseredskaber, der også var nævnt i 2018-artiklen, men også en række nye. Undervejs vil jeg koble forbindelsen mellem det enkelte analyseredskab og formulering af diskurser, og efter præsentationen af de mange analyseredskaber vil jeg så i artiklens afsluttende del diskutere,

hvordan man får samlet resultaterne af forskellige delanalyser ved at formulere, hvilke diskurser der kommer til udtryk i den pågældende kommunikation.

Der er i denne artikel kun plads til en kortfattet introduktion til hvert af analyseredskaberne, hvorfor der henvises til baggrundslitteraturen for en nærmere indføring i de enkelte analyseredskaber.

Del 4: Kommunikationsanalysetilgange – en oversigt

Det er i SDD situations- og formålsbestemt: 1) hvilke teorier og metoder, der skal bruges i det enkelte tilfælde, (2) hvor hovedvægten skal lægges, samt (3) med hvilken detaljeringsgrad analysen skal gennemføres, fordi de forskellige teoretiske og metodiske perspektiver lægger op til at undersøge noget forskelligt i det fænomen, der undersøges.

De 25 eksempler på analyseredskaber, der præsenteres i det følgende, er analyseredskaber, jeg finder nyttige i mange analyser, men det er kun eksempler, så man kan selv frit tilføje yderligere analyseredskaber. Nogle af analyseredskaberne lapper ind over hinanden, men belyser så det undersøgte fænomen med forskellige perspektiver. Her kan man så vælge, hvad der passer bedst til den aktuelle analyse, man står med.

Der er helt bevidst ikke noget krav til eller rettesnor for, hvor mange eller hvor få analyseredskaber der skal anvendes i den enkelte analyse. Det er et valg, som den analyserende må træffe i hvert enkelt tilfælde ud fra formål, tid, ønsket detaljeringsgrad mv.

Det er vigtigt, at man ved brugen af hvert analyseredskab er opmærksom på at formulere den eller de diskurser, som ud fra det pågældende analyseredskab er på spil i kommunikationen. Disse ”deldiskurser” får man brug for senere, når man skal sammenfatte kommunikationens diskurser, hvilket jeg kommer nærmere ind på i del 5. Først en præsentation af de 25 udvalgte analyseredskaber.

1. Deltagere: Hvem deltager i kommunikationen og i hvilken kommunikationsarena?

Dette første analyseredskab er i al beskedenhed udviklet af mig selv. I min nyeste forskning i kommunikationsplanlægning (Smedegaard 2018 og Smedegaard 2019) argumenterer jeg for, at vi i kommunikationsplanlægning ikke længere skal tænke i afsendere, der overfører budskaber **til** modtagere, men derimod skal tænke i mennesker, der kommunikerer **med** hinanden. Som kommunikationsplanlæggere kan man ikke gennemtvinge kommunikation, men kan forsøge at facilitere frie menneskers kommunikation med hinanden.

Som erstatning for afsender – og modtagerbegreberne præsenterer jeg de nye begreber *kommunikationsarena* og *deltagere*. Enhver kommunikation finder sted i en uafsluttet kommunikationsarena med et skiftende antal deltagere – både inviterede deltagere og uinviterede deltagere. En kommunikationsarena er det abstrakte rum, hvori relationerne mellem de forskellige direkte og indirekte deltagere

i en sag udfoldes på grundlag af deltagernes individuelle hensigter. I nogle kommunikationsarenaer repræsenterer deltagerne det samme felt med relativt fælles kapitaler, logikker og normer. I de fleste kommunikationsarenaer sker der derimod en sammenblanding af felter, og forskellige kapitaler, logikker og normer mødes og støder sammen.

I en SDD-analyse vil det kunne være nyttigt at bruge begreberne om kommunikationsarena og deltagere, når man skal analysere en kommunikation, hvori der indgår forskellige deltagere, der repræsenterer forskellige deltagerroller med forskellige kapitaler, logikker og normer, der betragtes som gyldige i specifikke felter. Jeg har brugt Bourdieus doxa-begreb til at beskrive de specifikke regler for, hvad der er rigtigt og forkert i et bestemt felt (Smedegaard 2018: 66f.). Jeg kunne også have anvendt diskursbegrebet her, for det handler om, hvilke diskurser der betragtes som gyldige hos bestemte deltagere.

Dette analyseredskab kan bruges til at få et overblik over, hvilken kommunikationsarena den analyserede kommunikation finder sted i, hvilke deltagere der er i kommunikationen og deres indbyrdes relationer, hvilke felter, logikker og normer deltagerne repræsenterer, samt hvilke typer af diskurser, der knytter sig til de enkelte deltagerroller.

2. Subjekter: Hvilke subjekter involveres i kommunikationen?

En anden – eller en supplerende måde – at få overblik over deltagerne i kommunikationen på er at se på, hvilke subjekter der involveres i kommunikationen.

Der kan skelnes mellem fire subjekter, benævnt S1, S2, S3 og S4:

- S1 er den, der taler.
- S2 er den, der tales til.
- S3 er den eller det, der tales om. S3 kan være mennesker eller instanser, vi har i tankerne, når vi kommunikerer, men det kan, også være en indre instans, fordi vi igennem internalisering har udviklet en bestemt måde at tænke på. S3 både begrænser (fx ved selvcensur og bestemte ordvalg) og fungerer som dialogpartner.
- S4 er tilhørere og tilskuere til kommunikationen og udgør fx i virksomhedskommunikation ofte den antalmæssigt største gruppe.

Begreberne S1, S2 og S3 stammer fra den dialektiske lingvistik (Bang og Døør 2007 og Lindø 2002), mens S4-begrebet stammer fra mit eget arbejde med relationsfacetten i kommunikationsplanlægning (Smedegaard 2019).

Subjektanalyseredskabet er ikke mindst interessant, når man fornemmer, at S3 og S4 spiller en væsentlig rolle i den pågældende kommunikation. Analyseredskabet kan fx bruges til at se på, hvilke diskurser S1'ere anvender om S3'ere, og hvilken betydning det får for diskursen, når der er S4'ere til stede i kommunikationen.

3. Deiksis: Hvilke positioneringer finder der sted i kommunikationen?

Tæt forbundet med subjekter er analyseredskabet *deiksis*, som fokuserer på, hvordan deltagere i en kommunikation positionerer sig selv i tid og rum og i forhold til andre personer, ting og omgivelser. Deiksis omfatter forhold, der markerer tekstens personer, tider, steder, kommunikationssituation, relationer og afhængigheder og identificerer således kommunikationen og de deltagende heri. Gennem deiksisanalyse får vi dybtgående viden om, hvordan sociale relationer etableres, vedligeholdes og udvikles.

Deiksisbegrebet stammer dels fra den dialektiske lingvistik (Lindø 2002, Bang og Døør 2007 og Bang 2001), dels pragmatikken (fx Levinson 1983, Mey 1993 og Thomas 1995). Det varierer lidt fra fremstilling til fremstilling, hvilke deiksiskategorier, der opereres med. I vores første SDD-artikel nævner vi, at deiksis kan inddeles i bl.a. følgende kategorier (Dakwar et al. 2018:30):

- *Persondeiksis* afdækker, hvem der taler, hvem der tales til, hvem der tales om osv. og afslører relationer, venskaber, modsætninger osv. mellem deltagerne.
- *Social deiksis* er tæt forbundet med persondeiksis og afdækker sociale omstændigheder i form af tiltaleformer, høflighedsformer og udtryk, som viser autoritet eller andre sociale relationer.
- *Logikdeiksis* afdækker alle både eksplicite og implicite logikker, som er konstitueret i kommunikationen i form af principper, regler, love, fornuft osv., som til en vis grad er accepteret af deltagere i kommunikationen, og som derfor har indflydelse på, hvordan deltagerne fortolker.
- *Leksikalsk deiksis* afdækker deltageres generelle forståelse af fænomener (både personer, objekter og logikker, som tillægges mening på baggrund af, hvad de enkelte deltagere har af erfaringer).
- *Modalitetsdeiksis* afdækker de kommunikerendes vurderinger af formodninger, forventninger, muligheder, nødvendigheder, sandsynligheder osv.

Deiksis har i den hidtidige brug af SDD været det mest brugte analyseredskab overhovedet, idet en deiksisanalyse i næsten alle typer af kommunikation bidrager med væsentlige indsigter i forhold til netop at afdække, hvilke diskurser der forekommer.

4. Modalitet: Hvilke ståsteder har de kommunikerende?

Det næste analyseredskab, jeg vil nævne, er *modalitet*, som handler om den kommunikerendes stillingtagen og udtrykker vedkommendes ståsted i kommunikation i forhold til sikkerhed, sandsynligheder, muligheder, forpligtelser osv.

Modalitetsbegrebet er på forskellig vis beskrevet mange steder i lingvistikken, men jeg har min primære inspiration fra den systemisk funktionelle lingvistik, som definerer modalitet som ”rummet mellem ja og nej”, dvs. alt ikke polært (Halliday og Matthiessen 2004, Andersen og Smedegaard 2005a og Andersen og Holsting 2015).

I SFL skelnes mellem to typer af modalitet (Andersen og Holsting 2015: 216ff):

- *Modalisation*, som markerer forbehold i forhold til, om noget er eller ikke er, fx i ”Jonna har *måske* sovet for længe til at kunne nå bussen” udtrykkes dette forbehold gennem adverbiet *måske*.
- *Modulation* handler om den kommunikerendes opfattelse af potentialet for en given handling og kan inddeles i undertyperne:
 - vilje, fx ”Jonna *vil* deltage i festen”, hvor viljen udtrykkes gennem modalverbet *vil*.
 - evne, fx ”Jonna *kunne* engang feste igennem hele natten”, hvor evnen er udtrykt gennem modalverbet *kunne*.
 - tilladelse, fx ”Jonna *må* bare lære at sige til, når hun har brug for hjælp”, hvor tilladelsen udtrykkes gennem modalverbet *må*.
 - hæftelse, fx ”Jonna *skal* huske at drikke rigeligt med vand”, hvor hæftelsen udtrykkes gennem modalverbet *skal*.

Modalitet bidrager ofte med meget afgørende indsigter i en diskursanalyse, idet modalitet ofte i sig selv udtrykker bestemte diskurser, fx en formynderisk ”du-skal-diskurs” eller en usikker ”måske-diskurs”.

5. Sproghandlinger: Hvilke sproghandlinger anvendes i kommunikationen?

Fra Austin og især Searles arbejder med at beskrive sproghandlinger og forudsætningerne for disse vil jeg nævne to analyseredskaber, der vil kunne bruges i SDD. Det er dels klassifikationen i sproghandlinger, dels de opstillede vellykkethedsbetingelser (Austin 1996, Searle, 1996, Mey 1993, Thomas 1995).

Searle klassificer sproghandlinger i 5 hovedkategorier:

1. *Repræsentativer*, som er sproghandlinger, hvor man argumenterer for, om noget er sandt. Det kan fx ske gennem påstande, udsagn, fortællinger og beskrivelser.
2. *Direktiver*, som er sproghandlinger, hvor en afsender stiller krav til modtager. Det kan fx være opfordringer, anmodninger og befalinger.
3. *Kommissiver*, som er sproghandlinger, hvor afsender forpligter sig til noget fx ved at love noget eller indgå en aftale.
4. *Ekspresiver*, som er sproghandlinger, der fokuserer på at etablere eller fortsætte sociale kontakter ved fx at takke, hilse eller undskyldte.
5. *Deklarationer*, som er sproghandlinger, der er dele af regler i institutioner, er officielle eller ritualiserede, fx at give en eksamenskarakter, at afsige en dom eller at udnævne til en bestemt titel.

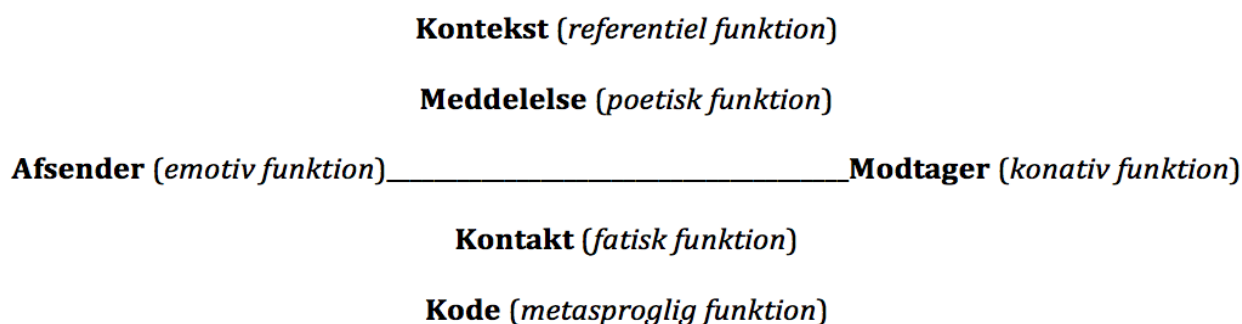
Serale opstillede endvidere nogle såkaldte vellykkethedsbetingelser for en sproghandling. Udover at udtale ytringen påtager afsender sig ifølge Searle ansvaret for, at vellykkethedsbetingelserne er opfyldt. Der kan skelnes mellem tre typer af vellykkethedsbetingelser:

- *Forberedelsesbetingelser* handler om, at den kommunikerende skal have ret eller autoritet til at fremsige en bestemt sproghandling. Fx kan man ikke afsige en dom uden at være dommer, opkræve entré af tilfældigt forbipasserende på fortovet eller sige ”tag hånden op af lommen” til en tilfældig medpassager i toget, medmindre medpassageren har hånden i ens lomme.
- *Oprigtighedsbetingelser* betyder, at der stilles krav til den kommunikerende om rent faktisk at mene det sagte. Man skal fx have til hensigt at udføre den lovede handling, hvis man lover nogen noget, eller man skal mene, at rådet gavner den anden, hvis man råder en til noget. Manglende opfyldelse af oprigtighedsbetingelserne forhindrer ikke handlingen i at være udført, men handlingen vil være udtryk for misbrug af handleformen. Eksempler på misbrug er tomme løfter, løgn og usandheder.
- *De essentielle betingelser* dækker over, at man ved at udtale en ytring påtager sig en forpligtelse, og hvis man siden handler i modstrid med denne, gør man sig skyldig i brud på forpligtelsen. Meningen er at binde sig til fremtidige handlinger, og krænkelse af disse betingelser betegner en form for misbrug. Vi skal kunne regne med hinanden.

Sproghandlingerne og ikke mindst de tilknyttede vellykkethedsbetingelser rummer et stort analytisk potentiale i SDD og kan bl.a. sammen med redskaber fra retorikken bruges til at vurdere troværdighed i en kommunikation, hvilket ofte er vigtigt at undersøge inden for virksomhedskommunikation, hvor fænomener som ”corporate bullshit”, overdrivelser, fordrejninger og halve sandheder ikke er ukendte diskurser.

6. Sprogfunktioner: Hvilke sprogfunktioner benyttes i kommunikationen?

Roman Jakobson udviklede en kommunikationsmodel med seks kendte og analytisk meget nyttige sprogfunktioner som sit omdrejningspunkt (Jakobson 1960, Jakobson 1979):

Figur 7: Roman Jakobsons kommunikationsmodel

Jakobsons model tilskriver forskellige sprogfunktioner til de forskellige elementer i en traditionel kommunikationsmodel med afsender, modtager, meddelelse, kontekst mv.

Den *emotive* funktion er knyttet til afsenderen og træder frem, når der i kommunikationen er stærk fokus på afsenderens følelser og hensigter. Denne funktion er ofte dominerende i debatindlæg, anmeldelser og en del interpersonel kommunikation.

Den *konative* funktion er knyttet til modtageren og handler om, at meddelelsen har til opgave at påvirke modtageren til en bestemt følelse eller holdning. Funktionen er typisk dominerende i reklame og anden virksomhedskommunikation, politisk kommunikation, brugsanvisninger, ordrer, befalinger osv.

Den *referentielle* funktion er knyttet til meddelelsen og sætter fokus på sagen eller emnet. Denne sprogfunktion er ofte dominerende i lærebøger, videnskabelige afhandlinger, undersøgelser, vejrover-sigter, valutakurser, nyhedsartikler m.fl.

Den *fatiske* funktion er knyttet til kontakten mellem afsenderen og modtageren og er i centrum, når fokus er på samværet og situationen, fx når vi hilser, udveksler høfligheder, smalltalker med henblik på at etablere og opretholde kontakten mellem hinanden. Det er også denne sprogfunktion, der gør sig gældende, når vi via småord som "okay" og "nå", vil sikre os, at vores kommunikationspartner fortsat hører efter. Den fatiske funktion har en betydning i al interpersonel kommunikation og er direkte dominerende i mange former for uformel snak, sms'er o.l. Brugen af smileys er også oftest udtryk for den fatiske funktion.

Den *metasproglige* funktion er kommunikation om kommunikationen, fx til at afklare uoverensstemmelser og misforståelser, fx hvis man spørger uddybende til, hvad noget betyder, som en anden har sagt.

Den *poetiske* funktion er knyttet til selve meddelelsen og har fokus på meddelelsen og det sproglige udtryk i sig selv, fx når sprog, ord eller lyd bruges bevidst som genstand for oplevelse i litteratur eller reklamer.

Sprogfunktionerne er et analyseredskab, der kan være med til at afdække, hvilken type af diskurs, vi har at gøre med i det enkelte tilfælde, fx "køb-og-bliv-lykkelig-diskurs", "stem-på-mig-diskurs", eller "lad-os-hygge-os-diskurs".

7. Evaluering: Hvordan har de kommunikerende farvet deres budskaber?

Analyseredskabet evaluering fra socialemiotikken kan bruges til at analysere stemningen i kommunikationen og til at afdække de kommunikerendes positive og negative evalueringer af ting, forløb

eller sagsforhold, de kommunikerendes emotionelle tilstande samt de kommunikerendes bedømmelse af andres etik, moral eller værdier (Andersen og Smedegaard 2005a: 245ff).

Evaluering sker ofte gennem brugen af bestemte adjektiver, men også substantiver, verber og adverbier kan bruges til at udtrykke de kommunikerendes evalueringer. Vi beskriver i Andersen og Smedegaard (2005a) fire forskellige evalueringssystemer:

- *Påskønnelse*, som handler om de kommunikerendes evaluering af ting, forløb eller sagsforhold, og som vi yderligere underinddeler i kategorierne reaktion, komposition og vurdering.
- *Affekt*, som handler om de kommunikerendes betegnelse af sin eller andres emotionelle tilstand.
- *Bedømmelse*, som handler om de kommunikerendes evaluering af andres etik, moral eller værdier.
- *Forstærkning*, som handler om at graduere de holdninger, som udtrykkes gennem de øvrige evalueringssystemer.

Evaluering har vist sig som et rigtig stærkt analyseredskab i SDD. SDD især er afprøvet i virksomhedskommunikation, og virksomhedskommunikative diskurser er ofte kendetegnet ved, at nogen forsøger at påvirke andre til noget bestemt. Påvirkningen sker i høj grad sprogligt gennem farvninger af budskabet. I et reklameudtryk som ”et knaldbilligt tilbud” er fx både adjektivet *knaldbilligt* og substantivet *tilbud* udtryk for farvninger af sprogbrugen og forsøg fra den kommunikerendes side på at påvirke nogle andre.

Evaluering er et analyseredskab, der ofte rummer væsentlige informationer om, hvilken type af diskurs, vi har at gøre med i det enkelte tilfælde – både mere overordnede diskurser som fx reklamediskurser og politiske diskurser, men også mere specifikke diskurser som ”Friværdisocialisterne udgør den største trussel mod billige boliger i København”, en diskurs, som kommer til udtryk i en socialdemokratisk kritik af den københavnske venstrefløj.

8. Effektivitets- og samarbejdsmaksimer: Hvor vellykket er formidlingen af information

Den engelske sprogfilosof Grice udarbejdede i 1960'erne fire effektivitets- og samarbejdsmaksimer for vellykket kommunikation (Thomas 1995: 56ff):

1. *Kvantitet*: Gør bidraget så informativt som ønsket, og gør ikke bidraget mere informativt end ønsket.
2. *Kvalitet*: Sig ikke, hvad du tror er forkert, og sig ikke noget, som du mangler beviser for.
3. *Relevans*: Gør dit bidrag relevant for modtageren
4. *Præsentation*: Tal klart og specifikt og undgå uklarheder og forudsætninger, tal kort og undgå unødvendige omstændigheder, samt fremfør tingene ordentligt og i den rigtige rækkefølge.

En vigtig pointe er, at kommunikerende ofte fraviger maksimerne med vilje. Det kan fx være, når man vælger at udtrykke sig underforstået, fx ved bevidst at give mere eller mindre information, end

situationen kræver, ved bevidst at sige noget, som bevidst er usandt, ved bevidst at sige noget, som klart er irrelevant i sammenhængen, eller ved helt bevidst at udtrykke sig uklart. Manglende overholdelse af en maksime kan også ske af kulturelle og situationsbestemte årsager.

Maksimerne er især interessante at bruge som analyseredskab, når de kommunikerende benytter sig af indirekte sprog handlinger, humor, ironi osv. Grices maksimer placeres teoretisk oftest som et af pragmatikkens vigtigste analyseredskaber, og pragmatikken er netop meget optaget af, hvorfor kommunikerende ofte vælger at udtrykke sig indirekte og dermed skabe et misforhold mellem den udtrykte mening og den intenderede eller ønskede mening.

Ifølge Jenny Thomas kan der kan være mange forskellige årsager til at overtræde maksimerne og at udtrykke sig indirekte (Thomas 1995: 124ff):

- *Magtrelationer*: Jo større magtrelationen er, jo mere indirekte udtrykker den med mindst magt sig. Magten kan være (1) legitimeret magt i kraft af position, alder og status eller (2) referencemagt, hvor en person har magt over en anden, fordi denne beundrer, ser op til og gerne vil være ligesom denne person, eller (3) ekspertmagt, hvor en person har en viden, som den anden har brug for.
- *Social distance*: Jo større den sociale distance er til en person, jo mere indirekte vil man typisk udtrykke sig over for personen. Ofte er vi endvidere mere indirekte over for personer, som vi ikke kender eller ikke kender særlig godt end over for personer, som vi kender godt.
- *Offergrad*: Jo større et offer, man spørger efter, jo mere indirekte udtrykker man sig. Fx vil man typisk udtrykke sig mere indirekte, hvis man vil låne 10.000 kr. af en anden, end hvis man bare vil bede om hjælp til at flytte et bord.
- *Rettigheder*: Jo mindre man har ret til noget, jo mere indirekte udtrykker man sig. Fx vil man typisk udtrykke sig mere indirekte, hvis man ønsker sex med den anden, end hvis man bare vil bede om saltet ved bordet.

Ofte kan indirekte sprogbrug forstås på grund af en fælles kulturel og situationel baggrund eller ved, at vi leder efter antagelser og formodninger i situationen, der kan forklare den kommunikative sammenhæng ved at bygge bro fra det sagte til det mente. Vi udfylder de tomme pladser ud fra en kontekstuel viden. Andre gange fører indirekte sprogbrug til misforståelser eller konflikter.

Da indirekte sprogbrug er hyppig udbredt, udgør Grices maksimer samt de forskellige måder at overtræde disse på et vigtigt analyseredskab, når vi skal fremanalyserer diskurser i mange kommunikationer.

9. Høflighedsmaksimer: Hvordan opbygges, plejes og udvikles sociale relationer i kommunikationen?

Effektivitets- og samarbejdsmaksimerne har fokus på indholdet af kommunikationen. Men vi kommunikerer ikke kun for at videregive et 'indhold' til hinanden. Gennem kommunikationen plejer vi også hinandens face. Leech har derfor udvidet Grices samarbejdsmaksimer med nogle høflighedsmaksimer, som har til formål at forklare, hvorfor kommunikerende så ofte udtrykker sig indirekte (Leech 1983 og Brown and Levinson 1987).

Høflighedsmaksimerne er på samme måde som Grices maksimer formuleret i imperativform, uden at maksimerne på nogen måde skal opfattes som en Emma Gadske "Takt og tone". Både Grice, Leech og andre pragmatikere er ikke optaget af, hvordan mennesker burde opføre sig, men hvordan mennesker rent faktisk opfører sig. Høflighedsmaksimerne er:

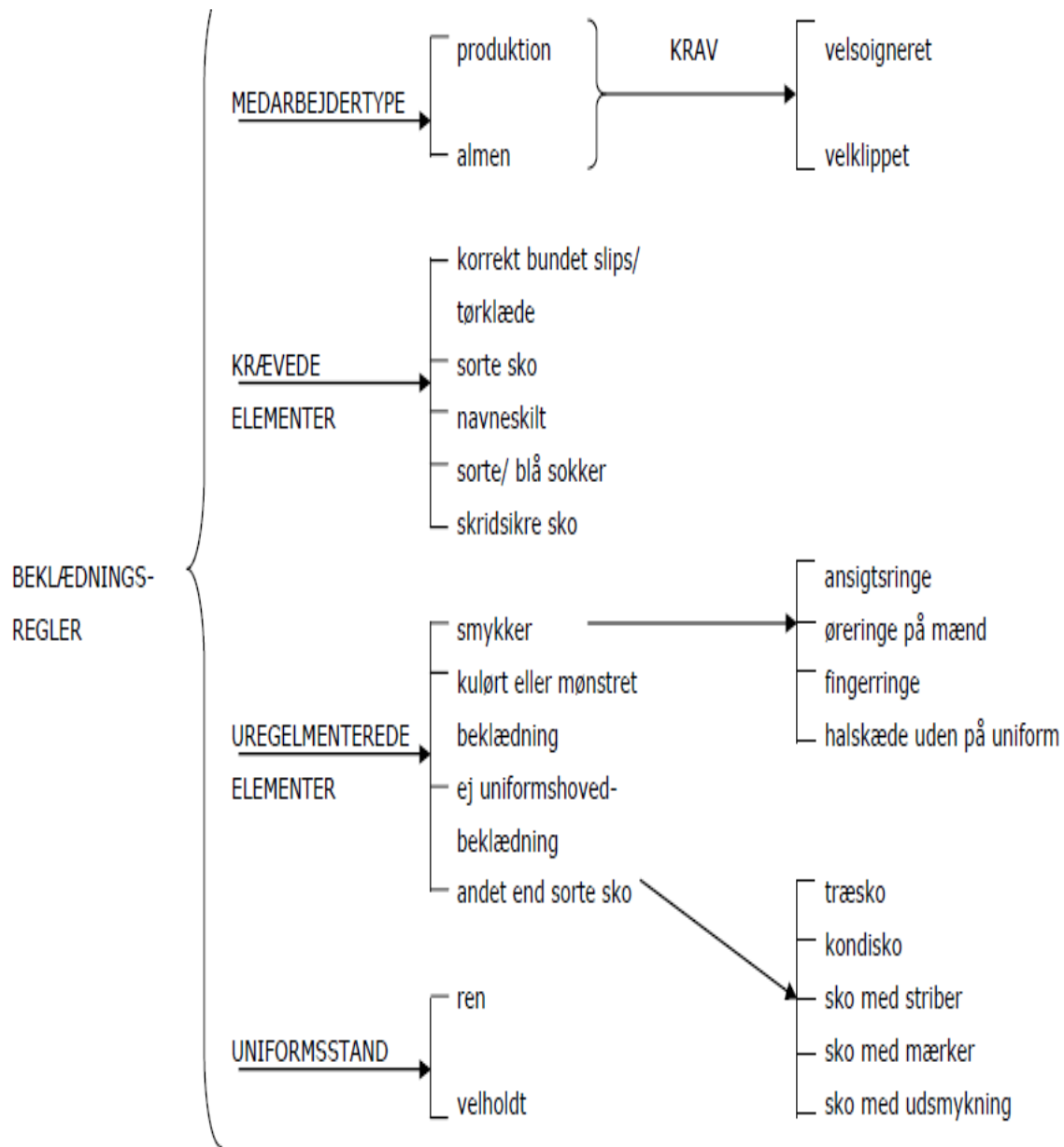
- *Takt*: Minimer udtalelser, der medfører anstrengelser for andre. Maksimer udtalelser, der medfører nytte for andre. Fx: "Jeg har et lille problem" (hvis du har brug for hjælp)
- *Gavmildhed*: Minimer udtalelser, der medfører nytte for én selv. Maksimer udtalelser, der medfører anstrengelser for en selv. Fx: a) "Du kan låne min bog". b) "I må komme og besøge os".
- *Bifald*: Minimer nedsættende tale om andre. Maksimer lovprisninger af andre. Fx: "Hendes præstation var fremragende". "Hendes præstation var ikke så god, som den kunne have været".
- *Beskedenhed*: Minimer lovprisninger af en selv. Maksimer nedsættende tale om en selv. Fx: "Det gik da meget godt". "Jeg klarede det elendig".
- *Enighed*: Minimer uenighederne med andre. Maksimer enighed med andre.
- *Sympati*: Minimer antipati mellem en selv og andre. Maksimer sympati mellem en selv og andre.

John E. Andersen behandler både samarbejds- og høflighedsmaksimerne i sin artikel *Sprogets takt og tone* (Andersen 1991) og fremhæver, at samarbejdsmaksimerne sikrer effektivitet og indhold i kommunikation, dvs. kommunikationens formål med at udveksle informationer og viden, og at høflighedsmaksimerne sikrer plejen af hinandens face, dvs. kommunikationens formål med at etablere, udvikle og vedligeholde sociale relationer. John E. Andersen argumenterer for sproglig takt og tone som et grundvilkår som menneske, samt at sproglig takt og tone bidrager til at opbygge en personlighed og en social identitet.

Effektivitets- og samarbejdsmaksimerne og høflighedsmaksimerne står i et dialektisk forhold til hinanden, og høflighedsmaksimerne bliver dermed et lige så vigtigt analyseredskab i SDD som effektivitets- og samarbejdsmaksimerne, for hvad enten en diskurs er præget af ironi, halve sandheder og usandheder, pænhed, overdreven høflighed eller andre træk, så er det vigtige diskursive træk.

10. Ideationelt netværk: Hvilke betydninger skabes i kommunikationen

Ideationelt netværk (Andersen og Smedegaard 2005a: 360) eller eksperimentielt netværk, som Andersen og Holsting har valgt at kalde det (Andersen og Holsting 2015: 317ff) er et redskab fra socialsemiotikken, som er velegnet til i en overskuelig netværksform at fremanalysere de tematikker – eller ideationelle betydninger, en kommunikation indeholder (Dakwar et al. 2018: 22).

Figur 8: Eksempel på ideationelt netværk

Ovenstående eksempel på et ideationelt netværk er gengivet fra min og Thomas Hestbæk Andersens sprogmetafor (Andersen og Smedegaard 2005b: 44) og er et ideationelt netværk for et beklædningsreglement fra et stort supermarked, men analyseredskabet kan bruges til alle typer af tekster og kan fx også bruges til at få overblik over et større interviewmateriale.

Fra et ideationelt netværk kan der ofte forholdsvis direkte uddrages diskurser ved at se på, hvilke betydninger der dominerer i netværket. I ovenstående eksempel på netværk vil man fx kunne sige, at det er en regel-og-forbudsdiskurs, der udgør den dominerende diskurs.

11. Momenter, nodalpunkter, flydende betegnere, ækvivalenskæder: Hvilke diskursive sammenhænge skabes i kommunikationen?

Et andet analyseredskab til at vise indhold og diskursive sammenhænge i en kommunikation er Laclau og Mouffes diskursteori, som jeg har gennemgået tidligere i denne artikel.

I diskursteorien er det afgørende begreb som nævnt *nodalpunkt*, som er det emne, begreb etc., som strukturerer en diskurs, og som er bestemmende for, hvordan andre ord i diskursen kan forstås. Andre vigtige begreber i diskursteorien er *momenter*, som betegner de forskellige prædikater, som individer tilskriver det emne, objekt, person etc., som diskursen omfatter, *ækvivalenskæder*, som betegner de betydningskæder, der opstår i en diskurs, når bestemte ord og begreber kædes sammen omkring et nodalpunkt, samt *flydende betegner*, som er ord, som kan indgå i mange forskellige diskurser, men som får forskellig betydning i forskellige diskurser.

Jeg henviser i øvrigt for dette analyseredskab til gennemgangen tidligere i artiklen.

12. Argumentation: Hvordan argumenteres der?

Argumentation og argumenttyper er et interessant perspektiv at undersøge nærmere i mange typer af kommunikation og udgør et væsentligt perspektiv i afdækningen af, hvilke diskurser der dominerer en bestemt kommunikation.

Hertil er Stephen Toulmins argumentationsmodel velegnet.

Figur 9: Toulmins argumentationsmodel

Toulmins argumentationsmodel rummer tre obligatoriske og tre frie elementer.

De tre obligatoriske elementer er:

- *Påstand*, som er det synspunkt, den kommunikerende forsøger at få tilslutning til.
- *Belæg* er den information eller det grundlag, som den kommunikerende fremsætter som direkte støtte for påstanden.
- *Hjemmel* er det, der er forudsætningen for, at modtageren kan godtage påstanden.

Hjemmel er meget ofte implicit, belæg er også ofte implicit, og endog påstand kan indimellem udtrykkes implicit.

De tre frie elementer er:

- *Styrkemarkøren*, der angiver styrkegraden af påstanden. Den tilkendegiver, i hvor grad den kommunikerende er villig til at indestå for rigtigheden af påstanden: Hvor sikker er den kommunikerende afsender på påstanden?
- *Gendrivelse*, som kan specificere eventuelle forbehold og usikkerhedsmomenter. Altså: I hvilke tilfælde gælder påstanden ikke?
- *Rygdækning* er yderligere argumentation i form af en uddybning af, hvilke holdepunkter den kommunikerende har for den generelle regel i hjemmel.

I argumentationsanalysen er man indgående optaget af at undersøge, hvilke typer af belæg, der anvendes. Typer af belæg kan fx være årsagsargument, tegn- eller symptomargument, motivationsargument, klassifikationsargument, generaliseringsargument, sammenligningsargument eller autoritetsargument (Jørgensen og Onsberg 1999: 47ff). Påstande og den valgte type af belæg udtrykker helt essentielle træk ved enhver form for diskurs.

Ud fra belægsanalysen vurderer man så, hvorvidt der er tale om god eller dårlig argumentation, redelig eller uredelig argumentation, effektiv eller ikke effektiv argumentation osv. Med de mange eksempler på halve sandheder, fordrejninger, udeladelser, manipulation, spin, fake news osv., som virksomhedskommunikation er fyldt af, er det ikke sært, at argumentationsanalysen hurtigt er blevet et meget benyttet analyseredskab i SDD.

Det kan være ret omfangsrigt at gennemføre en argumentationsanalyse. I vores tidligere SDD-artikel giver vi nogle råd til, hvordan man kan arbejde med argumentationsanalyse som del af en SDD-analyse (Dakwar et al. 2018: 37). Koch (2013) er et rigtig godt eksempel på retorisk analyse i praksis.

13. Appelformer: Hvilke appelformer anvender de kommunikerende?

Dette analyseredskab om appelformer hænger sammen med det foregående om argumenttyper og argumentation og stammer ligeledes fra retorikken.

Der opereres med tre klassiske appelformer i retorikken (Jørgensen og Onsberg 1999: 62ff):

- *Logos*, hvor der appelleres til en rationel stillingtagen.
- *Etos*, hvor der appelleres til tilslutning på grund af den kommunikerendes autoritet.
- *Patos*, hvor der appelleres til følelser og stemninger i situationen.

Appelformer er tæt integreret med diskurs, og det vil ofte give mening at tale om, hvorvidt der er tale en logospræget diskurs, en etospræget diskurs eller en patospræget diskurs.

14. Kernemodsætninger: Hvilke modsætninger kommer til udtryk i kommunikationen?

Analyseredskabet *kernemodsætninger* fra den dialektiske lingvistik bruges til at afdække magtforholdene i kommunikation.

Oprindeligt blev der i den dialektiske lingvistik beskrevet ni kernemodsætninger, der har indflydelse på, hvordan deltagere i kommunikation indtager forskellige positioner i dialogen, nemlig: *race, alder, køn, klasse, autoritet, ideologi, by/land, privat/offentlig og kultur/natur* (Bang og Døør 2007: 67-69).

Allerede i vores første situationelle, dialektiske artikel (Dakwar et al. 2015) argumenterede vi for en mere dynamisk tilgang til kernemodsætninger end oprindeligt beskrevet i den dialektiske lingvistik. Den dynamiske dialektiske lingvistik adskiller sig fra den oprindelige dialektiske lingvistik på to områder:

- Der opereres ikke kun med 9 kernemodsætninger eller med et på forhånd fastsat antal kernemodsætninger, men der kan situationelt tilføjes nye modsætninger, fx uddannelse, som min situationelle dialektiske kollega Anne-Christine Rosfeldt Lorentzen har foreslået.
- Der opereres under de enkelte modsætninger ikke kun med to binære modsætninger, men modsætningerne opstilles på kontinua, hvor vi ikke begrænser os til to-sidede modsætningsforhold, men kan få flere nuancer med. Et eksempel herpå er kønsmodsætningen, hvor køn ikke kun er kvinder og mænd, men også ikke-binære køn, ligesom der kan være forskel på det biologiske køn og det konstruerede køn, hvorfor der er brug for teorier, der kan indfange langt flere nuancer.

Figur 10: Dynamisk kernemodsætning kvinde - mand

Kernemodsætninger konstituerer og konstitueres af den situationelle og kulturelle kontekst og udspringer af tilbagevendende diskursive mønstre hos deltagerne, som i den dialektiske lingvistik deles i tre logikker (Bang og Døør 2007: 67ff), som diskurser – og rationalerne bag – kan analyseres og diskuteres ud fra nemlig:

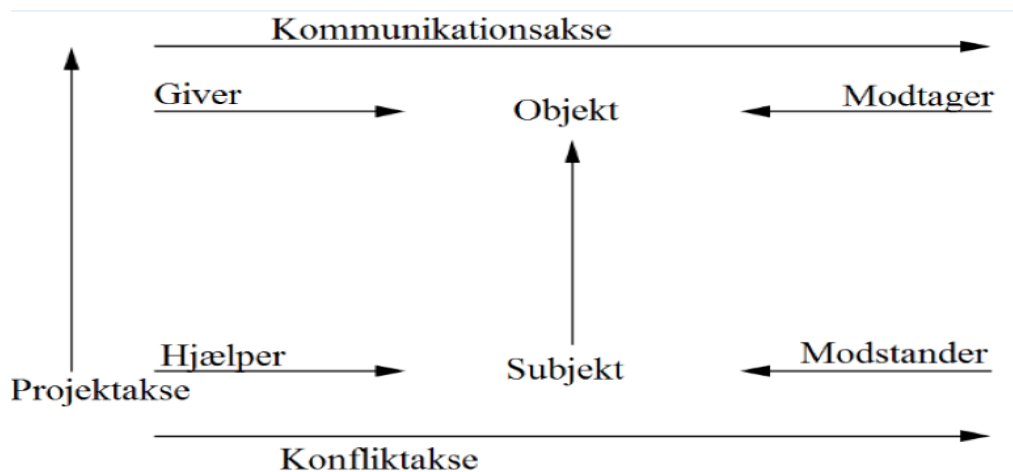
- *ideologikker*, der udgør det mentale og bevidsthedsmæssige og udgør vores forestillinger om, hvordan verden hænger sammen
- *sociologikker*, som gælder sociale forhold på baggrund af arv og miljø
- *biologikker*, der dækker over regler og regelmæssigheder i vores biologiske fællesskab

Alle tre logikker er med til at definere kernemodsætningerne. Fx er køn ikke blot defineret af biologiske forhold, men er også formet af sociologiske og ideologiske forhold.

Kernemodsætningsforholdene betinger og begrænser diskurser og er derfor ofte et vigtigt og næsten uomgængeligt analyseredskab i en SDD-analyse.

15. Aktanter: Hvem udfylder hvilken rolle i kommunikationen?

Et andet analyseredskab, som tager fat i rollefordeling og modsætninger i kommunikationen, er aktantmodellen fra narrativ teori:

Figur 11: Aktantmodel

Aktantmodellen kan bruges til at kategorisere rollefordelingen i diskurser. Subjektet udgøres af den kommunikerende, som stræber efter et objekt, som den kommunikerende modtager. Giveren er den, der i den diskursive italesættelse giver objektet til subjektet. Hjælperen er den, der i den diskursive italesættelse hjælper subjektet med at nå målet, mens modstanderen er den, der forhindrer subjektet i at nå målet.

Modellen er organiseret om tre akser:

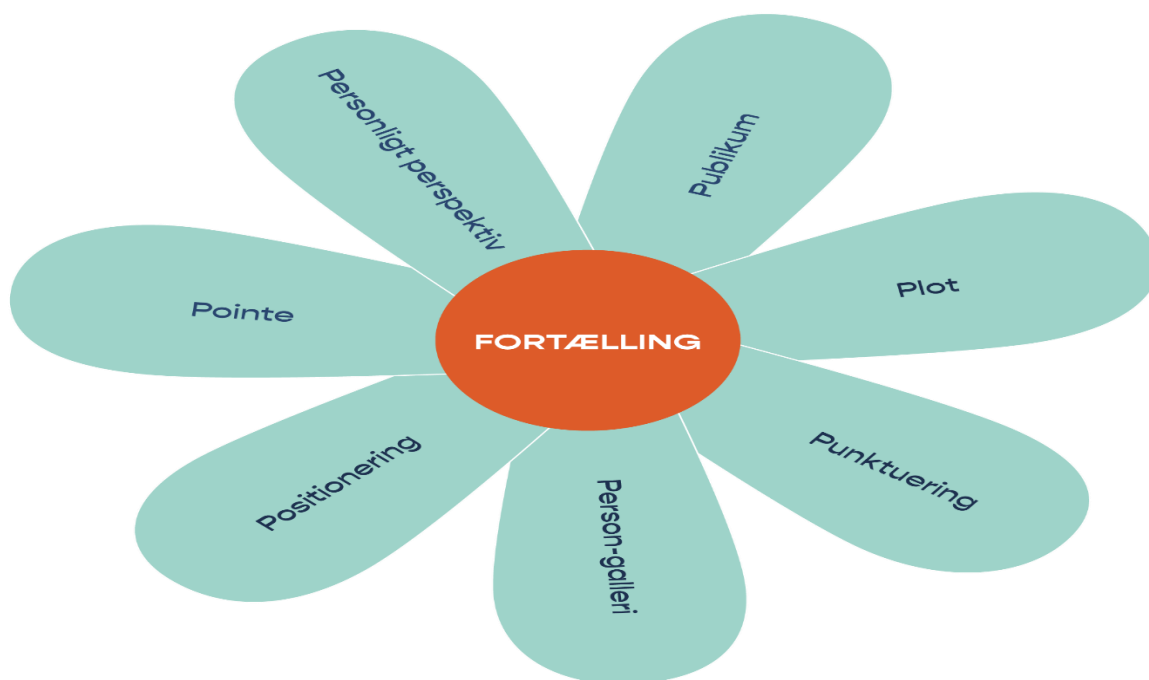
- *Projektaksen* viser hovedpersonens vej til at nå objektet.
- *Konfliktaksen* viser, hvem konflikten i diskursen foregår imellem, og hvordan hovedpersonen får både hjælp og modstand på vejen mod objektet. Konflikten kan være mellem personer, men kan også være en mere abstrakt konflikt mellem fx det gode og det onde.
- *Kommunikationsaksen* viser, hvordan giveren giver objektet til subjektet, hvis der er tale om en diskurs, hvor subjektet opnår objektet.

Aktantmodellen kan ofte bruges i en SDD-analyse til at blottlægge den diskursive rollefordeling. Den oprindelige aktantmodel rummer relativt simple roller, men kan sagtens udvides med yderligere roller i diskurser, hvor rollefordelingen er mere kompleks. I mange af den organisationelle hverdags komplekse interaktioner og situationer eksisterer der langt fra altid klare aktanter. Katrine Slott Nielsen præsenterer efter inspiration fra Ralph Stacey begrebet *komplekse narrativer* (Nielsen 2020) som begreb for hverdagens ikke sort-hvide begivenheder og forløb.

16. Narrative plot og moraler: Hvilken meningskabelse finder der sted?

Et andet analyseredskab fra narratologien er hentet hos Michala Schnoor, som præsenterer 7P-modellen (Schnoor 2016: 72), som rummer 7 grundlæggende kendetegn ved en fortælling – og ved mange diskurser. I denne sammenhæng er det især to af hendes P'ere, der skal fokuseres på, nemlig *pointe* og *plot*, som begge handler om meningskabelsen i diskursen.

Fortællinger rummer gerne moraler om livet, dvs. den lektion om livet, man får ved at høre fortællingen. En fortælling rummer også et *plot*, som er fortællingens røde tråd. Plottet organiserer fortællingens begivenheder i en meningsfuld kronologi. På samme måde er mange diskurser bygget op om et *plot* og er organiseret efter en bestemt kronologi.

Figur12: 7P-modellen

For inspiration fra narrativ metode i øvrigt henvises til Boje (2001).

17. Værdirealisering: Hvilke værdier realiserer de kommunikerende, og harmonerer eller konflikter disse værdier?

Dette analyseredskab var ikke med i vores oprindelige SDD-artikel, men er det analyseredskab, som flest uden tvivl selv har valgt at tilføje og derfor bør det selvfølgelig med i denne udgave af SDD.

Bert Hodges præsenterer en værdirealiseringsteori (Hodges & Baron 1992, Hodges 2007, Hodges 2009 og Hodges et al. 2012), hvori han beskriver værdier som værende dynamiske, økosystemiske, heterarkiske, socialt koordinerede og som noget, der realiseres:

- At værdier er *dynamiske*, betyder, at det skifter, hvilke værdier vi realiserer i forskellige situationer.
- At værdier er *økosystemiske*, betyder, at værdierne ikke er i den enkelte person eller den enkelte organisation. Værdier er ikke personlige, sociale eller biologiske præferencer, men definerer et felt, hvor nogle handlinger er mulige og andre ikke er forenelige med eller nedbryder økosystemet.
- At værdier er *heterarkiske*, betyder, at der ikke findes et fast værdihierarki, men at alle aktiviteter, handlinger, sansninger, følelser, tanker osv. er begrænset af et uendeligt antal værdier.
- At værdier er *socialt koordinerede*, betyder, at værdirealiseringen ikke sker i det enkelte individ, men er et resultat af menneskelig interaktion.
- At værdier *realiseres* betyder, at værdier ikke er kausale og ikke forårsager noget i sig selv, og at værdier ikke handler og ikke gør ikke noget i sig selv, men at det er mennesker, der handler, og at det gennem deres handlinger, vi kan se værdierne.

I en SDD-analyse kan værdirealiseringsteorien bruges til at se på, hvordan værdier diskursivt konkurrerer, harmonerer eller konflikter med hinanden, samt hvilke værdier der ender med at vinde den diskursive værdikamp. Det skal her understreges, at diskurs – jf. artiklens definition heraf – omfatter både den kommunikerendes tale og handlinger.

18. Fortolkningsrepertoier: Hvilke fortolkningsmuligheder benytter de kommunikerende?

Som nævnt under præsentationen af diskurspsykologien tidligere i denne artikel er et centralt begreb i diskurspsykologien begrebet *fortolkningsrepertoire*. Dette begreb vil også fint kunne anvendes i en SDD-analyse.

Med inspiration fra Potter og Wetherell beskriver Bom fortolkningsrepertoire:

Et menneske anvender diskursive ressourcer til at konstruere versioner af handlinger, sig selv og sociale strukturer, og et *fortolkningsrepertoire* rummer altså det menneskes adgang til en unik samling af forskellige diskursive ressourcer. Dette fortolkningsrepertoire er samlet set det, der forekommer sandt og virkeligt for det pågældende menneske, og som ofte også er socialt accepteret af mange mennesker.
(Bom 2015: 47).

Fortolkningsrepertoire udtrykker, hvilke versioner af virkeligheden der farver en persons blik. Anser personen det eksempelvis for at vise samfundssind at lade sig vaccinere, anses den etablerede sundhedssektor for at være dødens købmænd eller har personen en helt tredje eller fjerde tolkning af vaccinetemaet.

19. Identiteter: Hvilke sociale identiteter kommer til udtryk i kommunikationen?

Sociologen Richard Jenkins behandler begrebet social identitet ud fra Erving Goffmans, George Herbert Meads og Fredrik Barths teorier (Jenkins 2006). Jenkins illustrerer, hvordan social identitet i høj grad handler om mening og betydninger, og hvordan disse meninger og betydninger diskursivt til stadighed kommunikerer, forhandles, modificeres og udvikles gennem interaktion med andre mennesker. Social identitet er viden om, hvem man selv er, og hvem de andre er. Uden denne viden kan vi som mennesker ikke interagere meningsfuldt i verden. Den sociale identitet bliver dannet og udviklet gennem interaktion og kommer diskursivt til udtryk i interaktionen med andre mennesker.

Identitet er hos Jenkins en proces, der varer ved, og som involverer ikke blot andre mennesker men også bredere sociale kollektiver og er derfor et interessant og vigtigt analyseredskab at kunne bruge i en SDD-analyse. Vi udtrykker diskursivt vores sociale identiteter.

20. Myter: Hvilke myter og antagelser skjuler sig i kommunikationen?

I diskurser trækkes i høj grad på myter, dvs. generaliserede forklaringer, som har mistet sin forbindelse til konkrete personer, tider og steder og fremstilles som en sandhed. Det er udsagn af typen: ”Sådan har vi altid gjort” eller ”Hårdt arbejde kan betale sig”.

I vores SDD-artikel fra 2018 præsenterer vi Roland Barthes’ mytebegreb (Dakwar 2018: 16f.). Barthes argumenterer for, at myten har en dobbelt funktion: Den beskriver, og den meddeler. Den informerer, og den påtvinger sin information. Myten er for Barthes et såkaldt stjålet sprog, dvs. en betydning, der lukrerer på en anden betydning. Denne forskydning er ifølge Barthes ikke skjult, men heller ikke åbenbar. Han taler om, at der gennem analyser må en bevidstgørelse til om den mytologiske forførelse. Myter er ifølge Barthes hverken løgn eller erklæringer, men fordrejninger (Barthes 1996: 252). Mytens princip omformer det historiske til natur (ibid. 254). Det er ikke selve indholdet af det pågældende emne, der er problematisk, men selve naturaliseringen af betydningen. Myten er ifølge Barthes en afpolitiseret taleform.

Myteanalyse er hos Barthes en afsløring af den kommunikative forførelse og en klarlægning af de reelle sagsforhold, og det kan derfor kun være helt i tråd med Barthes at tage hans mytebegreb med som analyseredskab under SDD. Diskursanalyse er på samme måde som en myteanalyse en afsløring eller afdækning af bagvedliggende sammenhænge, som ved første møde ikke nødvendigvis er tydelige.

21. Visuel analyse: Hvilke visuelle udtryk er en del af kommunikationen?

Som nævnt så omfatter diskurs ikke blot verbalsprog, men også visuel kommunikation og andre modaliteter. Barthes har ikke blot beskrevet mytebegrebet, men præsenterer i *Billedets retorik* (Barthes 1980) en analysemetode til visuel kommunikation, der går ud på at identificere tre meddelelser i billedet:

- *Den ikonisk denotative meddelelse*, som er en ren beskrivelse af billedet udtryk i form af en intuitiv, umiddelbar identifikation.
- *Den ikonisk konnotative meddelelse*, som er analyse og fortolkning af billedets kulturelle tegn, dvs. en paradigmatiske afdækning af den bagvedliggende ideologi. I kraft af kulturel viden indgår den denotative meddelelse i et andet betydningslag og får ekstra medbetydninger. Den konnotative meddelelse er for Barthes ikke én, men mange meddelelser, idet forskellige elementer af den denotative meddelelse kan indgå som udtryk i forskellige konnotative meddelelser. Den ideologiske meddelelse kan have form som en myte.
- *Den lingvistiske meddelelse*, som er perception og afkodning af en eventuel lingvistisk meddelelse på grundlag af kendskab til den pågældende verbalsproglige kode med henblik på at afdække, hvorvidt den lingvistiske meddelelse *forankrer*, dvs. teksten understøtter billedet, eller *afløser* billedet, dvs. tekst og billede supplerer hinanden.

En anden stor semiotiker, Umberto Eco (Eco 1996), argumenterer for, at det denotative niveau også er kodet, fordi allerede vores oplevelse af virkeligheden er kodet, og at det i høj grad er konteksten, som hjælper os til en bestemt forståelse i det enkelte tilfælde. Vi kan med andre ord ikke opfatte en denotativ meddelelse uden en bagvedliggende kode. Eco afviser endvidere Barthes noget skarpe adskillelse mellem et denotativt niveau og et konnotativt niveau. Det enkelte visuelle udtryk er for Eco en kompliceret arkitektur af udsagn, hvor ophævelsen af de denotative udsagn og tolkningen af de konnotative udsagn kan opfattes på mange forskellige niveauer. Vi opfatter ifølge Eco et billede – og al kommunikation i øvrigt – som en helhed.

Socialesemiotikken tilbyder også et omfattende analyseapparat til visuel kommunikation – både af stillbilleder (fx Kress og van Leeuwen 2006) og levende billeder (fx Boeriis 2009).

22. Tekstur: Hvordan er kommunikationen organiseret?

Socialesemiotikken tilbyder analyseredskaber til at analysere organiseringen af sprog til sætninger og tekst i form af systemerne THEMA og INFORMATIONSSTRUKTUR, som er to sideløbende tekstuelle strukturer, som organiserer tekster og sætninger i en bestemt rækkefølge (Smedegaard 2005).

Systemet THEMA beskriver den kommunikerendes udgangspunkt for tekster og sætninger. Der opereres med tre typer af tema:

- *Makrothema*, som er en semantisk ressource, er den kommunikerendes udgangspunkt på tekstplan, fx en overskrift.
- *Hyperthema*, som ligeledes er en semantisk ressource, er den kommunikerendes udgangspunkt på deltekstplan, fx en mellemoverskrift eller en indledende sætning for en tekstdel, som lægger op til, hvordan teksten vil udfolde sig.

- *Sætningsstema* (eller bare **Thema**), som er en leksikogrammatisk ressource, der er den kommunikerendes udgangspunkt for den enkelte sætning.

Den del af tekster og sætninger, der ikke er Thema, er Rhema, dvs. at vi også kan operere med henholdsvis *Makro-rhema*, *Hyper-rhema* og *Sætnings-rhema* (eller bare Rhema).

Systemet INFORMATIONSTRUKTUR beskriver, hvad den kommunikerende ønsker, at en modtager skal lægge mærke til af ny information i tekster og sætninger. Der kan også her skelnes mellem tre typer af ny information:

- *Makronyt*, som er den for modtager tilsigtede nye information på tekstplan, fx en konklusion.
- *Hypernyt*, som er den for modtager tilsigtede nye information på deltekstplan, fx delkonklusioner, opsamlende sætninger etc., der viser, hvor vi kommer fra.
- *Sætningsnyt* (eller bare *Nyt*), som er den for modtager tilsigtede nye information i den enkelte sætning.

Den del af tekster og sætninger, der ikke er Nyt, er Givet, dvs. at man også kan operere med henholdsvis *Makrogivet*, *Hypergivet* og *Sætningsgivet* (eller bare Givet).

De tekstuelle strukturer kan sammenlignes med bølger af information i tekster. De små bølger er Thema og Nyt. De større bølger er Hyperthema og Hypernyt. Flodbølgen er Makrothema og Makronyt. Den måde, disse bølger bliver udviklet på i en tekst, er med til at skabe sammenhæng både internt i teksten samt mellem teksten og konteksten og får dermed også afgørende betydning for, hvilke diskurser der bliver tydelige i den pågældende kommunikation.

23. Tekstorganisering: Hvordan er taleorganiseringen?

Kommunikation er også talt sprog, og her kommer man ikke uden om konversationsanalysen, som på et induktivt grundlag beskæftiger sig med at analysere samtalesekvenser og de forskellige mekanismer, der organiserer samtaler, så det giver mening for de deltagende.

Jeg vil undlade en nærmere præsentation af konversationsanalysen i denne artikel, men henvise til præsentationen heraf i vores første SDD-artikel (Dakwar 2018. 11f.) samt ikke mindst til Mie Femø Nielsen og Søren Beck Nielsens grundige indføring i samtaleanalyse på et konversationsanalytisk grundlag (Nielsen og Nielsen 2005).

Studiet af taleorganiseringen får på samme måde som organiseringen af tekst afgørende betydning for, hvilke diskurser der bliver tydelige i den pågældende kommunikation.

24. Modaliteter: Hvilke modaliteter anvendes ud over verbalsproget og hvordan?

Jeg har allerede nævnt visuel kommunikation som en modalitet ud over verbalsprog, men der er også andre modaliteter end verbalsprog og visuel kommunikation, som er med til at forme diskurs, da diskurs som tidligere nævnt ikke blot formes af de sagte ord, men også af nonverbal kommunikation, handlinger osv. Det vil føre for vidt i denne artikel at begynde at præsentere yderligere modaliteter, men jeg vil henvise til tre traditioner som har leveret væsentlige bidrag til forståelse af andre modaliteter:

- Inden for socialesemiotikken har især Günther Kress og Theo van Leeuwen arbejdet med i en multimodal ramme at beskrive forskellige modaliteter (Kress 2010 og Kress and Van Leeuwen 2001).
- Inden for konversationsanalysen har Brian Due arbejdet med at udvide med en multimodal tilgang (Due 2017).
- Herudover bør nævnes den forskning inden for distribueret kognition, som finder sted i regi af forskningscentret Center for Human Interactivity på Syddansk Universitet (fx Steffensen 2016).

25. Modtagelse: Hvordan bliver kommunikationen modtaget?

Det 25. og sidste analyseredskab, jeg vil nævne i denne artikel, er receptionsteorien. Receptionsteorien har fokus på, hvordan det kommunikerede bliver opfattet af nogen i praksis og har den hovedpo-
inte, at selv om den kommunikerende har en bestemt intention med sin kommunikation, så ender kommunikationen oftest med at blive opfattet af andre kommunikationsdeltagere på meget forskellig måde. Diskursen ændrer med andre ord indhold undervejs i kommunikationsprocessen.

I Dakwar et al. 2018 gennemgår vi receptionsteoriens grundlag hos bl.a. forfattere som Wolfgang Iser (Iser 1996), Stanley Fish (Fish 1996) og Umberto Eco (Eco 1996). En god samlet indføring i receptionsanalyse på dansk udgøres af Mikkelsen (1994). Receptionsanalyse kan gennemføres på et rent teoretisk grundlag, men er oftest ledsagede af større empiriske undersøgelser, hvor de intenderede modtagere bliver spurgt om, hvordan de rent faktisk har opfattet kommunikationen. Via en receptionsanalyse kan vi følge, hvordan diskursen ændres gennem kommunikationsprocessen, og hvordan det samme afsendte budskab opfattes forskelligt hos forskellige modtagere og giver anledning til vidt forskellige diskursive italesættelser. Det kan være alt fra de tekstnære tolkninger og forståelser og til selektive forståelser, hvor der fokuseres på et afgrænset budskab af den samlede kommunikation, til forståelser, hvor der opfattes det modsatte af det intenderede og til ingen-mening forståelser.

Pga. kravet til empiriske data kan receptionsanalyse være et ret så tidskrævende analyseredskab at benytte, men det udvider også diskursanalysen med meget væsentlig værdi at få viden om, hvordan intenderede modtagere italesætter deres opfattelse af det kommunikerede.

Del 5: Fra tekst til diskurser

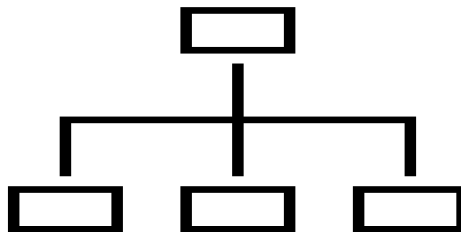
En diskursanalyse afskiller sig fra kommunikations- og tekstanalyse i øvrigt ved netop at fokusere på diskurs og resultere i formuleringen af nogle diskurser. Diskurser er højdepunktet af eller konklusionen på en diskursanalyse

Som tidligere nævnt i denne artikel, så kan diskurser i en situationel dialektisk forståelse defineres som situationelt betingede robuste mønstre af verdensforståelser, som udvikles og udtrykkes gennem tale og handlinger i en gruppe af mennesker som den korrekte måde at opfatte, tænke og føle på i relation til de udfordringer, gruppen møder og er et resultat af en dialektisk kamp mellem forskellige diskurser om, hvilken diskurs der skal være den dominerende i gruppen.

Brugen af hvert af de mange forskellige analyseredskaber i SDD, som jeg har gennemgået i det foregående kapitel, kan resultere i formulering af en eller flere diskurser. Da anbefalingen i SDD på et multiperspektivisk grundlag er at bruge flere analyseredskaber, resulterer det i formuleringen af en række forskellige diskurser. Dette kan give nogle udfordringer i forhold til, hvordan man så får samlet alle bidderne i en sammenhængende analyse. Her har jeg igen valgt at lade mig inspirere af organisationsteoretikeren Gareth Morgans tilgang til organisationsanalyse (Morgan 2006).

Morgans metode til organisationsanalyse består af tre faser:

1. **Den diagnosticerende læsning**, hvor den analyserede organisation ses igennem en række metaforer én for én ud fra den tankegang, at hver metafor bidrager med noget til det store samlede billede af organisationen. Her åbner Morgan for, at man ikke kun vælger blandt de otte metaforer, han præsenterer, men selv kan tilføje yderligere metaforer.
2. **Den kritiske evaluering**, hvor det vurderes, hvad hver enkelt metafor bidrager med i det konkrete analysetilfælde.
3. På baggrund af den kritiske evaluering opstilles en eller flere **storylines**. I hver storyline udvælges en hovedmetafor (dominant frame) og nogle støttemetaforer (supporting frames), mens andre metaforer vælges fra. En storyline kan visuelt opstilles på denne måde:

Figur 13: Storyline

Morgans analysemetode er tænkt meget dynamisk, idet ingen enkelt indfaldsvinkel ifølge Morgan har patent på sandheden. Dynamikken hos Morgan ses både, når man først ser organisationen igennem en række forskellige metaforer, og når man efterfølgende kan opstille flere forskellige storylines. Ifølge Morgan vil alle metaforer i virkeligheden på skift kunne gøres til hovedmetaforer.

Morgans analysemetode kan overføres til SDD. Hos Morgan udvælger man et antal metaforer til en diagnostiserende læsning. I SDD udvælger man et antal analyseredskaber, som hver resulterer i formuleringen af en eller flere diskurser. Når man så har en række diskursformuleringer, vil jeg anbefale:

1. Først gennemgår man diskurserne for overlap og kan sammenskrive eventuelle relativt enslydende diskurser og herefter vurdere og prioritere diskurserne på samme måde som i Morgans kritiske evaluering.
2. Videre kan man opstille en eller flere **diskursstorylines** med en dominerende diskurs og nogle støttediskurser. Ligesom hos Morgan så kan alle diskurser principielt gøres til den dominerende diskurs. Det afhænger af analysens formål og argumentationen i den specifikke analyse.

I nogle tilfælde vil der indgå forskellige deltagere i diskursfællesskabet, som har meget forskellige diskurser – og nogle gange helt modsatrettede diskurser. Her kan man fordel opstille forskellige diskursstorylines.

I andre tilfælde er det ikke oplagt at udvælge en enkelt dominerende diskurs på bekostning af andre, men at vælge flere sideordnede diskurser i den pågældende kommunikation.

Ofte kan det også være formålstjenligt at tale om diskurser på forskellige niveauer, fx fra mikrodiskurser, som er diskurser, der er tæt på enkelte udsagn i kommunikationen, og til makrodiskurser, som er meget overordnede og generaliserede diskurser. Mikro- og makrodiskurser er viklet sammen på samme måde som tekst, diskurs og kontekst er det og kan på samme måde som vist i Figur 14 vises ved hjælp af uendelighedsmodellen

Mikrodiskurser

Makrodiskurser

Figur 14: Diskursniveauer

For kort at illustrere ovenstående vil jeg som eksempel bruge den allerede ikoniske nedlukningstale fra statsminister Mette Frederiksen 11. marts 2020¹, som i forvejen er kendt af de fleste. Til analyse af denne tale har jeg udvalgt 9 analyseredskaber og fremanalyseret en række diskurser herudfra, som vist i nedenstående oversigt:

<i>Analyseredskab</i>	<i>Mikrodiskurs</i>	<i>Makrodiskurs</i>
Subjekter (S3)	Italien-er-et-skrækeksempel-diskurs	Frygtdiskurs
Argumentation	Smittespredningen-går-for-hurtigt-diskurs	Frygtdiskurs
Kernemodsætninger	I-Danmark-passer-vi-på-hinanden-diskurs (i modsætning til andre lande)	Omsorgsdiskurs
Sproghandlinger	Vi-skal-hjælpe-de-svage-diskurs	Omsorgsdiskurs
Deiksis	Vi-skal-stå-sammen-diskurs	Sammenholdsdiskurs
Evaluering	Vi-skal-vise-samfundssind-diskurs	Sammenholdsdiskurs
Værdirealisering	Vi-holder-sammen-ved-at-holde-afstand-diskurs	Sammenholdsdiskurs
Appelformer	Jeg/vi-kommer-til-at-begå-fejl-diskurs	Forståelsesdiskurs
Visuel analyse	Mette Frederiksen går forrest ind og ud af lokalet, er placeret ved midterste pult og andre nonverbale diskurser	Magt(fuldkommenheds)diskurs

Antallet af analyseredskaber i eksemplet kunne være flere og færre end de ni valgte. Antallet af diskurser i eksemplet kunne være flere og færre. Ud fra nogle af analyseredskaberne kunne fremanalyseres flere diskurser, ligesom nogle af diskurserne er overlappende og fører til de samme makrodiskurser.

Jeg har fremanalyseret 5 makrodiskurser i talen: frygt-, omsorgs-, sammenholds-, forståelses- og magtdiskurs. Alt afhængig af formålet med analysen vil man kunne opstille storylines, hvor alle 5 diskurser kunne gøres til hoveddiskurs. Ville analysen fx have til formål at analysere kulturen i Danmark under coronaen, så vil sammenholdsdiskursen være en mulig metafor. Var formålet fx derimod at analysere Mette Frederiksens udfyldelse af statsministerrollen, så ville magt(fuldkommenheds)diskursen være en mulig hoveddiskurs. Man kunne også undlade at opstille en storyline og blot opstille 5 sideordnede diskurser i nedlukningstalen.

Formålet med eksemplet er at vise, at der på ingen måde er én fremgangsmåde og én løsning i en diskursanalyse. Diskursanalysen er derimod et meget dynamisk analyseredskab styret af den analyserendes valg, og SDD er endnu mere dynamisk end øvrige diskursanalyser. Det afgørende er som vist i denne artikel, at analysen resulterer i formuleringen af nogle diskurser for at kunne kaldes en diskursanalyse.

¹ Der henvises til den udgave af talen, som ligger på Statsministeriets hjemmeside: <https://www.stm.dk/statsministeren/taler/statsminister-mette-frederiksens-indledning-paa-pressemoeede-i-statsministeriet-om-corona-virus-de>

Bibliografi

Andersen, John E. (1991): *Sprogets takt og tone*. In: Erik Hansen m.fl.: Auditorium X, p. 72-99. København: Forlaget Amanda.

Andersen, Thomas Hestbæk og Alexandra Emilie Møller Holsting (2015): *Teksten i grammatikken*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Andersen, Thomas Hestbæk og Flemming Smedegaard (2005a): *Hvad er meningen?* Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Andersen, Thomas Hestbæk og Flemming Smedegaard (2005b): *Den 9. metafor: Organisationer som sprog*. In: Odense Working Papers in Language and Communication, no. 26. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Austin, J. L. (1996): *Performatives and constatives*. In: Paul Cobley (red.): The Communication Theory Reader, p. 255-262. London: Routledge.

Bang, Jørgen Chr. og Døør, Jørgen (2007): *Language, Ecology and Society – A Dialectical Approach*. London/ New York: Continuum.

Bang, Jørgen Chr. (2001): *Dansk Dialektisk Sprogteori – Et ufærdigt råudkast om deixis, metafor & modalitet som basale aspekter af sproget*. Odense: Syddansk Universitets Trykkeri.

Barthes, Roland (1980): *Billedets retorik*. In: Bent Fausing og Peter Larsen (red.): Visuel kommunikation, p. 42-57. København: Medusa.

Barthes, Roland (1996): *Mytologier*. København: Gyldendal.

Boeriis, Morten (2009): *Multimodal socialsemiotik & Levende billeder*. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation. Upubliceret ph.d.-afhandling.

Boje, David (2001): *Narrative Methods for Organizational and Communication Research*. London: Sage Publications.

Bom, Anne Klara (2015): *Diskursanalytisk metode*. København: Samfundslitteratur.

Brown, P. and Levinson, S. (1987): *Politeness: Some Universals in Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bruhn, Emilie Svane (2021): *Mænd og piger i dansk akademia. Et studium af hverdagssexismen på et dansk universitet*. In: Det Ny Merino nr. 56. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Dakwar, Julia et. al. (2015): *En ansats til en teori om Situationel, Dialektisk Ledelse*. In: Det Ny Merino nr. 1. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Dakwar, Julia et al. (2017): *Ni antagelser om Situationel, Dialektisk Videnskabsteori*. In: Det Ny Merino nr. 15. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Dakwar, Julia et al. (2018): *Muligheders umuligheder og umuligheders muligheder i Situationel Dialektisk Diskursanalyse*. In: Det Ny Merino nr. 29. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Due, Brian (2017): *Multimodal interaktionsanalyse og videoetnografisk dataindsamling*. København: Samfundslitteratur.

Eco, Umberto (1996b): *Læserens rolle*. In: Michel Olsen og Gunver Kelstrup: *Værk og læser*, p. 178 - 198. København: Borgen.

Fairclough, Norman (1989): *Language and power*. London: Pearson Education Limited.

Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis*. London: Pearson Education Limited.

Fish, Stanley (1996): *Why no one's afraid of Wolfgang Iser*. In: Paul Cobley (red.): *The Communication Theory Reader*, p. 407 - 425. London: Routledge.

Foucault, Michel (1972): *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.

Foucault, Michel (2005): *Vidensarkæologien*. Aarhus: Philosophia.

Frimann, Søren (2004): *Kommunikation – tekst i kontekst. Tekstanalyse med Systemisk Funktionel Lingvistik*. Aalborg. Aalborg Universitetsforlag.

Hagedorn-Rasmussen, Peter et al. (2016): *Robust organisationsforandring*. København: Samfundslitteratur.

Halliday, M.A.K and Matthiessen, Christian (2004): *An introduction to functional grammar*. New York: Oxford University Press Inc.

- Helder, Jørn (2020): *Når samfundslederskab bliver det demokratiske problem*. In: Samfundslederskab i Skandinavien, årgang 35, nr. 6.
- Hodges, Bert (2007): "Values define fields: The intentional dynamics of driving, carrying, leading, negotiating, and conversing". In: *Ecological Psychology* 19, p. 153 – 178.
- Hodges, Bert (2009): "Ecological pragmatics: Values, dialogical arrays, complexity, and caring". In: *Pragmatics & Cognition*, 17, p. 628 – 652.
- Hodges, Bert & R. M. Baron (1992): "Values as constraints on affordances: Perceiving and acting properly". In: *Journal for The Theory of Social Behaviour*, 22(3), p. 263 – 294.
- Hodges, Bert, S. V. Steffensen & J. E. Martin (2012): "Caring, conversing, and realizing values: New dicetions in language studies. In: *Language Sciences*, 34, p. 499 – 506.
- Horsbøl, Anders og Pirkko Raudakoski (red.) (2016): *Diskurs og praksis. Teori, metode og analyse*. København: Samfundslitteratur.
- Iser, Wolfgang (1996): *Talk like whales. a reply to Stanley Fish*. In: Paul Cobley (red.): *The Communication Theory Reader*, p. 263-284. London: Routledge.
- Jakobson, Roman (1960): *Lingvistik og poetik*. In: *Vindrosen* 7, p. 41-52.
- Jakobson, Roman (1979): *Elementer, funktioner og strukturer i sproget*. København. Nyt Nordisk Forlag.
- Jenkins, Richard (2006): *Social identitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Johansen, Trine Susanne (2010): *Transported Essence or Collaborative Telling? Towards a Narrative Vocabulary of Corporate Identity*. Ph.D. Aarhus Universitet.
- Jørgensen, Charlotte & Merete Onsberg (1999): *Praktisk argumentation*. København: Teknisk Forlag.
- Jørgensen, Marianne Winther & Phillips, Louise (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag.
- Kock, Christian (2013): *De svarer ikke – fordømmende uskikke i den politiske debat*. København: Gyldendal.

- Kress, G. (2010): *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London: Routledge.
- Kress, G. and Van Leeuwen, T. (2001): *Multimodal Discourse – The Modes and Media of Contemporary Communication*. London: Arnold.
- Kress, G. and Van Leeuwen, T. (2006): *Reading Images – The Grammar of Visual Design*. London: Routledge. 2nd Edition.
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (1997): *Demokrati & hegemoni*. København: Akademisk Forlag.
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe, Chantal (1985): *Hegemony and Socialist Strategy; Towards a Radical Democratic Politics*. London: Verso.
- Leech, G. (1983): *Principles of pragmatics*. London, New York: Longman Group Ltd.
- Levinson, Stephen C. (1983): *Pragmatics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lindø, Anna Vibeke (2002): *Samtalen som livsform – et bidrag til dialoganalysen*. Århus N: Forlaget Klim.
- Martin, J. R. (1992): *English text. System and structure*. Philadelphia/Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Martin, J. R. og David Rose (2003): *Working with Discourse*. London/New York: Continuum.
- Mey, Jakob L. (1993): *Pragmatics. An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- Mikkelsen, Jan Foght (1994): *Pragmatisk receptionsteori*. In: Lennard Højbjerg: *Reception af levende billeder*, p. 54 - 82, København: Akademisk Forlag.
- Morgan, Gareth (2006): *Images of Organization*. London: Sage. 4. udgave.
- Nielsen, Katrine Slott (2020): *Komplekse narrativer. Et kompleksitetsteoretisk og multiperspektivisk bidrag til Situationel Dialektisk Diskursanalyse*. Syddansk Universitet: International Virksomhedskommunikation. Upubliceret kandidatspeciale.
- Nielsen, Mie Femø og Søren Beck Nielsen (2005): *Samtaleanalyse*. København: Samfundslitteratur.

Potter, Jonathan og Margaret Wetherell (1987): *Discourse and social Psychology. Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.

Schein, Edgar H. (1986): *Organisationskultur og ledelse*. København: Valmuen.

Schiffrin, Deborah (1994): *Approaches to Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers.

Schnoor, Michala (2016): *Narrativ organisationsudvikling. At forme fælles mening og handling*. Viborg: Dansk Psykologisk Forlag A/S

Searle, John (1996): *What is a speech act?* In: Paul Cobley (red.): *The Communication Theory Reader*, p. 263-284. London: Routledge.

Smedegaard, Flemming (2005): *Hvad gør Thema?* In: Arbejdsrapport fra MUDS 10. Århus: Århus Universitet, Nordisk Institut.

Smedegaard, Flemming (2018): *Relation*. In Jacob Fanth og My Gaarde Andreassen. *Professionel kommunikation*. København: Samfundslitteratur.

Smedegaard, Flemming (2019): *"Hvem vil være modtagere af min kampagne?" Om hvorfor kommunikationsfagets afsender- og modtagerbegreber bør udskiftes af et deltagerbegreb*. In: Det Ny Merino nr. 35. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Smedegaard, Flemming (2021): *"Jeg går selvfølgelig også med SDV og SDD" – om potentialer i et situationelt dialektisk mindset*. In: Det Ny Merino nr. 55. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Steffensen, Michala Worsøe (2020): *Forandring som kimen til krise En situationel dialektisk undersøgelse af medarbejderes oplevelser i forandringsprocesser i private og offentlige organisationer* In: Det Ny Merino nr. 45. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Steffensen, Sune Vork (2016): *Sprogvidenskabens kognitive spørgsmål: En introduktion til den distribuerede sprogtilgang*. In: Nydanske Sprogstudier NyS 50, p. 13 – 54.

Svendsen, Gunnar Lind Haase et. al. (2021): *Kontrol eller tillid*. København: Skademisk Forlag.

Sørensen, Gitte (2020): *Kidfluencere – de nye børnestjerner. En situationel dialektisk undersøgelse af kidfluencer-fænomenet samt hvordan det opleves og påvirker børn, familier og deres dagligdag*. In: Det Ny Merino nr. 48. Syddansk Universitet: Institut for Sprog og Kommunikation.

Thomas, Jenny (1995): *Meaning in Interaction. An Introduction to Pragmatics*. London and New York: Longman.

Toft, Catharina (2011): UNFCCC's forsøg på sikkerhedsliggørelse af klima: Københavns Universitet. Kandidatspeciale i statskundskab. Offentliggjort på www.klimadebat.dk
